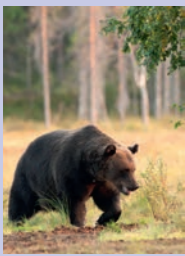

VÅRE
ROVDYR

Nr. 1/2014

Årgang 28

Forside:
Brunbjørn
i Finland.
Foto: Rune
Bjørnstad.

Bakside:
FVR-med-
lemmer
på ulve-
sporing i
snøskavet.
Foto:
Reidar
Hoelstad.

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

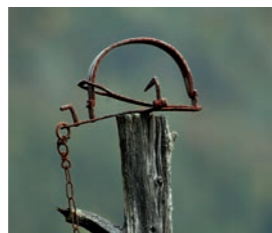
Trykk
BK Grafisk AS
Sandefjord

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

Side 4
Saksefangst av
rovfugl

Side 6
Fryktede ulve-
hyl handler ofte
om savn

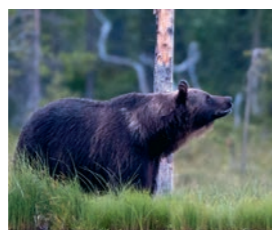
Side 8
Oter i Østfold

Side 12
Lobo – kongen
av Currumpaw

Side 18
33–37 ulver påvist

Side 22
Bamsefar, som
er så snill og
rar?

Side 26
Ulveturer
på løpende
bånd

Vel gjennomførte informasjonsmøter og sporingsturer

Foreningas arbeidsgruppe i Østfold startet opp denne vårens informasjons-satsing med Viggo Ree som foredrags- holder på Fredriksten Kro i Halden 23. januar. Undertegnede var tilstede og var, i tillegg til Helga Riekeles, Stein Karlsen, Dan Bendixen og Leif Jensen, arrangører av dette åpne medlemsmøtet. Møtet fikk god forhåndstale i Halden Arbeiderblad og en helside i samme avis også i etter- kant. Det var 77 fram møtte, og majoriteten var utvilsomt rovvilttilhengere siden Ree snakket om «Rovdyra i media». Med sine sidekommentarer og harselas over uheld- ige og unyanserte presseoppslag om rov- vilt, påkalte han mye latter og smil blant sitt publikum.

Vår nye lønnede medarbeider i 40 % still- ing, Berit Lind, fulgte opp suksessen fra møtet i Østmarka i høst med et nytt infor- masjonsmøte på Skullerudstua i Østmarka 12. februar. Tuva Thorson fra Langedrag Naturpark delte av sin kunnskap og erfar- ing fra 32 års arbeid med ulv. Naturfoto- graf Geir Skillebæk viste filmen «Møter med ulv» og fortalte mer om hvordan vi kan bli kjent med ulvens liv i skogen, blant annet ved å lese spor og sportegn. Chris- tian Hillmann fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus orienterte om forvaltning av ulv og ga tilhørerne siste nytt og spennende bilder av ulvene i Østmarka.

Lørdag 15. februar fant vår forenings årlige sporingstur etter ulv sted. Chris- tin Valsjø ledet arrangementet i felten og orienterte innledningsvis deltagerne om hva og hvor, før de satte kursen 4 mil sør- over fra Dæsbekken i Åsnes mot Svullrya.

Foreningen Våre Rovdyrs arbeidsgruppe i Østfold startet opp denne vårens informasjons-satsing med Viggo Ree som foredrags- holder på Fredriksten Kro i Halden 23. januar. Dan Bendixen tok dette hyggelige bildet etter endt dyst. Fra venstre: Leif Jensen, Viggo Ree, Lennart Fløseth, Helga Riekeles og Stein Karlsen.

Deltagerne kunne her følge spor etter fire ulver. Et sted hadde en ulv gått gjennom isen to ganger. Kadaver ble også funnet – under snøen.

Søndag 2. mars klarte Berit Lind i samarbeid med Geir Skillebæk å gjen- nomføre en sporingstur i Østmarka med årets siste snørester i nogenlunde behold. Det var en vellykket tur og folk ga uttrykk for at de hadde fått en spesiell opplevelse. Turen hadde gitt dem både spenning og lærdom. Dessuten var Aftenposten med og lagde reportasje om turen. Og de fant det de lette etter, til og med ulvemøkk med rester av beverhale.

Det er interessant og motiverende å være leder av en forening hvor mange gjør sine store og små bidrag på denne måten. Styret har troen på at det nytter å drive slik utadrettet virksomhet, og jeg lar Berits sms- melding til meg tidligere i måneden få avslutte min leder for denne gang: «... jeg tror den oppmerksomheten vi har fått har vært bra reklame for FVR. Så får vi fortsatt ha et positiv fokus på rovdyr framover, og håpe og tro at holdninger og positive opplev- elsesverdier også får politikerne til å heve blikket!»

Lennart Fløseth

Foreningen Våre Rovdyr arrangerer årsmøte på Malungen Gjestegård

Lørdag 10. mai

Kl. 15.00 Årsmøte
Ca. kl. 17.30: Middag
Kl. 19.00: Foredrag

Påmelding til FVR på tlf. 22232389 eller
pr. epost til yk@fvr.no innen 5. mai

Middag lørdag: kr 225
Middag lørdag + enkeltrom m/ frokost: kr 700 pr. person
Middag lørdag + tosenngrom-firesengsrom m/ frokost: kr 425 pr. person

Politimann frifunnet i hønsehauksak

Det er halvannet år siden at en politi- mann i Trøndelag skjøt en hønsehauk idet den etter hans oppfatning gikk til direkte angrep på en av hans høner og at det sto om liv. Han ble dømt i ting- retten, men frifunnet i lagmannsretten. Økokrim ga seg imidlertid ikke og anket saken til Høyesterett som 12. mars avviste anken.

Foreningen Våre Rovdyr anser det som beklagelig at saken ikke førte til domfell- else. Men all ære til Økokrim som i det minste gjør forsøk på å stille folk til rette i slike saker. Dessverre er det ikke så ofte det gir gjennomslag i et land dominert av bufeets alminnelige hellighet.

Mer penger til skogsbilveier

Stadig mer villmark går tapt på grunn av veinbygging. Nå vil landbruksminist- eren bygge mer, skriver Aftenposten 23. mars.

– Miljøbevegelsen er selvmotsigende i sin argumentasjon. Høy tilvekst i skogen fanger klimagassen CO². Skogsbilveier er et bra klimatiltak fordi det gir mer hugst. Tilveksten øker hvis skogeierne hugger skogen og planter ny skog, sier landbruks- og matminister Sylvi Listhaug (FrP) til avisen.

Saksefangst av rovfugl

Kulturminne fra ei gammel tid

Tekst & foto: Geir Høitomt

«En av de få karer som en sjelden gang kom til Kverrvilljuvet var Eivind Romset. Plassen hans lå midt oppi lia på vestsida av dalen, der Kvervilla gjorde det siste hoppet utover ett bratt berg og rant i kvasse stryk ned til Storelva... Ellers var det en ting til ved ham: han var besatt av iver etter å fange rovfugl... Det var få rovfugleir både på austås og vestås som Eivind ikke visste om... Eivind drev også med saksefangst. Over åser og fjell hadde han sakser. Han skar toppen av de høyeste trærne og satte sakser der... De kunne se stygge ut disse fuglene som hadde sittet i saks... At denne haukefangsten var dyreplageri, det nektet Eivind Romset aldri for. Men han tjente penger med dette.»

På denne måten beskriver Mikkjel Fønhus saksefangsten i boka *Det skriker fra Kverrvilljuvet*, utgitt i 1920. Som oppsyn i Vassfarets verneområder trækker jeg mye i den gamle villmarksdikterens fotspor. Her inne hentet han inspirasjon til mange av sine bøker og fortellinger.

Sommeren 2010 fant jeg et til da for meg ukjent kulturminne i en avskåret furutopp.

Fotsaksa og utsikt ned til Vassfarplassen 25.9.2013.

Ei fotsaks var montert i toppen av ei tørrfuru. Treet står på en markert kolle, med vid utsikt over de indre delene av Vassfare. Fra furua er det også fri utsikt ned til Vassfarplassen. På Vassfarplassen var det bosetting fram til først på 1900-tallet. Trolig var denne saksefangsten en del av den inntekta utmarka ga på denne avsidesliggende boplassen.

Premiering av felt rovvilt spilte lenge en framtreddende rolle i norsk «viltforvalt-

ning». Så tidlig som i 1778 innførte «Det Nyttige Selskab» i Bergen premie for fangst av ørn, rev og ravn. Ved lov av 4. august 1845 ble det fra statens side innført premie på felt eller fanget bjørn, ulv, gaupe, jerv, kongeørn, hubro og hønsehauk. Etter hvert ble også arter som jaktfalk, vandrefalk, fiskeørn, mår, oter og spurvehauk innlemmet i denne lista.

Norges Jeger- og Fiskerforening ble stiftet i 1872, og hadde da utryddelse av rovvilt

som en av sine hovedoppgaver. Det ble ansatt vandrelærere som drev opplæring i fangst av rovdyr og rovfugl, samt organiserte utlån av sakser. Disse vandrelærerne holdt kurser på en rekke steder i de fleste fylkene i Sør-Norge. I 1909 ble «Foreningen til utryddelse av rovdyr» stiftet i Oslo. I løpet av tre år delte denne foreningen ut mer enn 5.000 sakser. Flere store grunneiere organiserte saksefangsten på sine eiendommer i årene etter.

Denne organiserte og omfattende fangsten av rovdyr og rovfugl var effektiv, og resulterte i kraftig bestandsreduksjon for flere arter. Eksempelvis kan nevnes at det i perioden 1890–1900 ble utbetalt premie for 8.997 «ørn» i Norge. Selv om dette tallet trolig omfatter også noen andre rovfuglarter (f.eks. fjellvåk), beskriver det intensiteten i fangsten som pågikk.

Saksa i furutoppen i Vassfare er nå blitt et kulturminne som vitner om et rovdrysyn vi i dag forhåpentligvis er i ferd med å legge bak oss.

Fotsaksa i den avskårne furutoppen 25.9.2013.

Vassfarplassen og Nevlingen i Vassfare 24.9.2012.

Fryktede ulvehyl handler ofte om savn

Ulven har god kontroll på hylene – som handler mer om følelser enn stress

Av **Andreas R. Graven**

Forskning.no

Hvor mye ulven hyl handler mer om forholdet til andre ulver enn om stressreaksjoner.

Det viser nye funn som nylig er publisert i tidsskriftet *Current Biology*.

Kan variere hylingen

Forskerne ville undersøke hvorfor ulver hyl som de gjør.

Er det stresshormoner i kroppen som bestemmer hvor mye de uler og hvor høyt,

som når de skal beskytte reviret sitt? Eller varierer ulene ut fra de sosiale situasjonene ulven er i?

Det ser ut til at gråbein, som også er en sosial skapning, spiller bevisst på registrert sitt. Blant annet bruker den ulingen for å uttrykke savn.

– Ulver kan til en viss grad klare å variere lydene, sier forsker Friederike Range ved University of Veterinary Medicine Vienna i Østerrike.

Ikke stresset

Når en nær venn fjernes fra flokken blir ulingen kraftigere, viser studien.

Forskerne har riktignok ikke vært ute i vill natur i sine forsøk på å finne ut hvor mye ulver kan kontrollere hylingen.

I stedet har de studert ni ulver fra to flokker i østerrikske Wolf Science Center i Ernstbrunn, 4 mil nord for Wien.

Forskerne målte blant annet hva som skjedde i ulvene, når en av kompisene ble tatt ut av flokken for å gå alene. Slike gåturer er noe dyrepasserne ordner til ganske ofte.

Resultatene viser faktisk at det ikke var noen sammenheng mellom nivåer av stresshormonet kortisol og mengden uling.

– Avdekker ikke mekanismene helt

Ulveforsker Petter Wabakken ved Høgskolen i Hedmark forsker på ulv i vill natur, blant annet dyrets sosiale atferd.

En av naturens mektigste lydytringer. Foto: Retron/CC.

– Det er kjent fra før at ulvens hyl knyttes til rang, og jeg synes derfor ikke det er så overraskende at ulver hyl ekstra når en som de er knyttet til fjernes fra flokken, sier han.

Selv om Wabakken er mest opptatt av ulv ute i naturen, forstår han ønsket om å skille det rent kroppslige fra det følelsesmessige i et eksperiment i kontrollerte omgivelser.

– Utgangspunktet for studien er spennende. Forskerne forsøker å vise at det fysiologiske, stresshormoner, har underordnet betydning. Men de klarer ikke å avdekke mekanismene bak lydene i sin fulle bredde, sier Wabakken.

Rammene kan påvirke

Innvendingen hans mot eksperimenter på villdyr i fangenskap, er at det er mennesker som setter sammen dyrene i flokker og ikke dyrene selv.

– Når forskerne i sitt forsøk i parken tar ut den ene av det dominante foreldrepåret i en ulveflokk, så foretar de en form for splittelse som nesten aldri finner sted naturlig.

– Bortsett fra når valpene er små, er foreldrene sammen 99 prosent av tiden, og begge foreldre forlater vanligvis avkom sammen, sier Wabakken.

Ulver som dreper hverandre

Fra tidligere studier har forskerne funnet ut en god del om ulvehyl.

– Ulingen er primært en måte å holde kontakt over lange distanser. En ulv kan minst høre 8–10 kilometer i luftlinje.

– Slik kan ulvene holde kontakt med

Ulende ulvevalp. Foto: Rune Bjørnstad.

flokkmedlemmer hvis flokken er splittet, men de kan også kommunisere med andre flokker, og si fra at vi har et territorium som vi vil forsvare, forteller han.

I Nord-Amerika, der det er større og tettere ulvebestander, handler hylingen særlig om territoriekontroll. Ikke sjelden skjer det at ulver dreper hverandre i revir-grensene, når det blir stress på grunn av matmangel.

De innhegnede ulvene i Wolf Science Center i Østerrike kommer hovedsakelig fra USA og Canada. Ulver uler for å kommunisere med andre flokkmedlemmer. Foto: Walter Vorbeck.

I Skandinavia er det ulvematt, som elg og rådyr, i overflod. Det hører derfor til sjeldenhetene at ulver dreper hverandre her.

Kommuniserer også med lukt

Ulvene hyl også både for å verne om territoriet, men også for å møte eller unngå å møte hverandre.

– Ved siden av å ule på langt hold, noe som har kort varighet, så kommuniserer også ulvene ved duftmarkeringer.

– Dyret slipper ut lukt fra kjertler under potene, og den kan henge i igjen i et område i månedsvis, sier Wabakken.

Artikkelen er opprinnelig publisert i nettavisen forskning.no.

Mazzini, F., Townsend, S. W., Virányi, Z., Range, F. 2013. Wolf howling is mediated by relationship quality rather than underlying emotional stress. *Current Biology* (23), 17: 1677–1680.

Griser og andre griser

I vinter skulle sauebønder og jegere i Østre Slidre jakte på jerv under lisensjakten på arten, melder Oppland Arbeiderblad 22. mars. De fikk tillatelse til å bruke åte for å lokke rovdyr inne i fjellet, men ikke hvilket som helst slakt. Den slags er det regler for. Så de måtte ut med 3.500 kroner for en Nortura-gris. Dvs. 4–5.000 kroner når man snudde seg rundt og regnet i henhold til normal landbrukspengeregning.

De fikk ingen jerv, men beklaget seg voldsomt over at myndighetene velter utgifter over på «næringen». Det står imidlertid ingen ting om gratisalternativet, dvs. å ikke kjøpe noen gris. Det er som kjent ikke påbudt å bruke åte på jakt.

Sporfunn av oter ved Mysenelva i Østfold i 2013 og om artens status i fylket

Av Viggo Ree, Atle Haga, Morten Viker og Bjørn Richard Eriksen

Ved befaring av kjente vinterfugl-lokaliteter i Indre Østfold den 2. februar 2013 observerte artikkelforfatterne ferske oterspor. Sporene var avsatt på sørsiden av Mysenelva der den snor seg gjennom Narvestaddalen i Eidsberg kommune.

Narvestaddalen er kjent som en gammel oterlokalitet, med fast tilhold av arten på 1960-tallet (John Steen pers. medd.). Det ble også sett oterspor her flere vintrer på rad på slutten av 1970-tallet (Johnny Steen pers. medd.). Oss bekjent foreligger ingen senere observasjoner før vår egen i 2013.

Mysenelva renner i Narvestaddalen gjennom ravineterreng med både løvtrær og bartrær med frodig undervegetasjon. Denne sideelva til Glomma er rik på karpefisk, abbor og gjedde. Både fossekall og vintererle hekker i området, og mink har fast tilhold.

Art i tilbakegang

Hva gjelder Østfold for øvrig oppsummerer Haga (1981) utviklingen fra en tallrik oterbestand rundt år 1900 til å bli sjelden og sporadisk. Omfattende jakt resulterte i at det i perioden 1900 til 1932 ble betalt skuddpremie for 680 individer i fylket. I neste tiår ble det bare betalt premie for 12 individer. Etter dette foreligger relativt få funn i Østfold. Haga (1981) omtaler to otere skutt i «Fjella-området» i Eidsberg og Rakkestad kommuner på 1960-tallet.

1980-tallet

Haga & Hardeng (1983) nevner spredte forekomster av oter i de daværende kommunene Hvaler, Kråkerøy, Fredrikstad, Halden, Varteig, Tune og Eidsberg. Enkelte meldinger fra Østfold under dette og det etterfølgende tiåret kan ikke anses som sikre. I tillegg til registreringer på begynnelsen av 1980-tallet, omtalt av Haga (1981) og Haga & Hardeng (1983) (jf. Krog 1997a, b), kan nevnes flere observasjoner i elva Svinna i Våler kommune – senest i 1983 (Krog 1993b). Arten skal ha blitt sett på Vegger i Hobøl kommune i 1982 (Krog 1997c). Oter ble observert i Bjørkedalshølen i Våler kommune vinteren 1983 og ved Hauge på Rolvsøy tvers overfor Torp Bruk i Fredrikstad kommune rundt 1984 (Ola Martin Wergeland Krog pers. medd.). Gjennom første halvdel av 1980-tallet ble oter registrert som sjelden gjest i Ågårdselva i Tune kommune (nå

Spor i snø etter oter på sørsiden av Mysenelva i Narvestaddalen i Eidsberg kommune i Østfold den 2.2.2013. Legg merke til avtrykket etter halen mellom fotsporene.
Foto: Viggo Ree.

Sarpsborg kommune) – siste gang i 1985 (Krog 1994). Spor etter oter ble funnet på Langsbakken i Rakkestad kommune på midten av 1980-tallet (Krog 1993a). I 1985 ble sklispør i snø funnet ved Sølvstufossen øverst i Ågårdselva i Sarpsborg kommune (Ola Martin Wergeland Krog pers. medd.).

Oter hadde i lang tid fast tilhold i Enningdalselva i Idd i Halden kommune. Arten ble bl.a. sett her i januar 1983, og området ble regnet som det eneste sikre tilholdsstedet for dette mårdyret i Østfold på dette tidspunktet (Geir Hardeng pers. medd. – arkiv hos Fylksmannen i Østfold). Fra Indre Iddefjord i Halden kommune ble det meldt om to individer den 15. mars 1982, to individer i påsken 1984, to individer i september 1984 og sklispør i snø den 3.–4. januar 1985 (Geir Hardeng pers. medd. – arkiv hos Fylksmannen i Østfold). På oppdrag fra Fylkesmannen i Østfold gjennomførte Roy Nordbakke en registrering av oterspor i Enningdalsvassdraget i Halden kommune i januar 1985 (Nordbakke 1986). I tillegg gikk han ut med opprop i lokalavisen og tok direkte kontakt med mulige informanter. Han konkluderte med at det trolig alltid har vært en fast oterbestand i området. Krohn (1987) skriver at det også var rikelig med oterspor i Enningdalsvassdraget i januar dette året.

Oter tok fisk i garn ved Singløya/Karlsøya i Skjeberg i Halden/Sarpsborg kommuner vinteren 1986–87 (Geir Hardeng pers. medd. – arkiv hos Fylksmannen i Østfold). Arten ble dessuten observert på Eldøya i Rygge kommune i mai 1988 og november 1989 (Krog 2007). Otermelding har også kommet fra Kirkerudbekken (bekk ned mot Iddefjorden) i mars 1989 og tilfeldige registreringer har blitt rapportert fra Vansjø (Varnsjø) ved Moss og kysten av Onsøy i Fredrikstad kommune rundt 1989–90 (Geir Hardeng pers. medd. – arkiv hos Fylkesmannen i Østfold).

1990-tallet

Våren og høsten 1990 ble det gjennomført søk etter oter i Ågårdselva og Visterflo i Tune kommune (nå Sarpsborg kommune) samt i Enningdalselva i Halden kommune.

To otere ved islagt elvekant i indre støk på Østlandet den 27.1.2013. Foto: Rune Bjørnstad.

Dette var et ledd i en hovedfagsoppgave om arten i Sør-Norge (Jansson & Jaren 1992). Feltundersøkelsene resulterte i funn av ekskrementer og spor etter oter langs begge elvestrekningene. Det ble dessuten funnet sportegn etter arten ved Trøsken mellom Vestvannet og Minge vannet samt langs elva Isoa som renner fra Isesjø til Glomma øst for Sarpsborg. Jansson & Jaren (1992) nevner at det trolig er jevn aktivitet av oter langs Glommavassdraget med sideelver i Sarpsborgområdet. I 1990 klassifiserte Fylkesmannen i Østfold oteren som direkte truet i fylket (Viker 1990).

Det har kommet inn flere meldinger om sportegn etter oter langs Glomma ved Varteig i Sarpsborg kommune, og et dødt ungt individ ble funnet i Iddefjorden (Svinesund Ø/Isebakke) i Halden kommune våren 1991 (Geir Hardeng pers. medd. – arkiv hos Fylksmannen i Østfold). En hannoter ble funnet ihjelkjørt ved Hobøl elva (Kobbøl) i Våler kommune den 19. november 1991 (Krog 1993b). I mars 1992 fant Eivind Sørnes (pers. medd.) en død oter på Kippenes nordøst på Jeløy i Moss kommune. Siste kjente observasjon fra Rygge kommune var et individ som hadde fast tilhold i Larkollen en periode i januar–februar 1994 (Krog 2007). De siste registreringer i Sarpsborg kommune

var 1–2 dyr som oppholdt seg nedenfor Sarpsfossen i om lag to måneder vinteren 1996 (Krog 2002). En av artikkelforfatterne – Bjørn Richard Eriksen – så en oter ved Munkestein rett nordøst for Bile vest for Nordre Jeløy i Moss kommune høsten 1996. En årsunge ble observert av tre personer mens den lekte og fanget fisk ved Vikertangen på Asmaløy i Hvaler kommune den 10. august 1997 (Per Buertange pers. medd.).

Krog (1998) opplyser at det har vært en liten, men fast bestand av oter i Enningdalen og Iddefjorden i Halden kommune. I 1999 ble det oppgitt at det ikke lenger ble funnet sportegn etter oter på vinteren i Enningdalselva, og at mye tyder på at arten ser ut til å være borte fra denne delen av Østfold (Geir Hardeng pers. medd. – arkiv hos Fylksmannen i Østfold). Dette fant sted etter at det ble åpnet for beverjakt i dette området. Det er nærliggende å tro at oter kan ha blitt tatt i beverfelle her.

Funn etter 2000

Senere er det sparsomt med registreringer av oter i Østfold, særlig under 2000-tallet. Det er imidlertid ikke arbeidet systematisk for å spore opp observasjoner av arten i fylket i dette tiåret. Under ulvesporing

nord i Rømskog kommune ble det påvist oterspor vinteren 2000 (Døtterer mfl. 2004). I Halden kommune ble oter registrert ved henholdsvis Rødsvann rundt 2002 og i Øreelva ved Glenne bru i 2002 (Geir Hardeng pers. medd. – arkiv hos Fylkesmannen i Østfold). Under en skitur på Søndre Søster i Fredrikstad kommune den 1. februar 2010 oppdaget NRK Østfolds reporter Jan Henrik Ihlebæk og Arne Ivar Jonassen (pers. medd.) rovdyrspor i snø der halemerkene viste at det må ha dreiet seg om oter. Våren 2010 ble det meldt om betydelig oteraktivitet ved Foten på Onsøy i Fredrikstad kommune (Geir Hardeng pers. medd. – arkiv hos Fylkesmannen i Østfold).

Den 9. desember 2012 fant Axel Emil Thorenfeldt revestore mårdukspor ved Korshavn på Kirkøy i Hvaler kommune. Han tok flere fotografier av sporene og sporrekken. Alt tyder på at dette dreier seg

om oterspor. På nettstedet artsobservasjoner.no offentliggjorde Morten Olsen et fotografi av fersk otermøkk fra Torpbukta ved Ystehede i Halden kommune tatt 13. mai 2013. På dette nettstedet har også Åge Sten Fredriksen lagt inn en registrering av arten fra Tangen lengst sør på Kråkerøy i Fredrikstad kommune den 1. juni 2013. Dyret ble sett av flere personer. I følge Åge Sten Fredriksen (pers. medd.) er det de to siste årene igjen registrert en regelmessig oteraktivitet sør i Enningdalsvassdraget i Halden kommune.

Oppsummering

Tilbakegangen i oterbestanden gjennom det meste av 1900-tallet rammet ikke minst indre deler av Østlandet der arten lever i tilknytning til ferskvann. I denne landsdelen kom fredningen i 1972, mens totalfredning fant sted i 1982 for hele landet. Først på 1990-tallet ble det registrert en

økning i innlandsbestanden i Hedmark og nabofylker i både Norge og Sverige (Døtterer mfl. 2004). De siste årene har oteren økt i antall også i vestre deler av Värmland og arten har også begynt å vise seg i Dalsland (Borg 2011, Länsstyrelsen Värmland 2013). Østfold grenser til disse to innlandslänene.

Norges sørøstligste fylke hadde faste oterforekomster i først og fremst de tre vassdragene Ågårdselva, Glomma med sideelver og Enningdalselva fram til slutten av 1900-tallet. Ved starten på det etterfølgende århundre er det mye som tyder på at artens forekomst i Østfold var på et særdeles lavt nivå. I løpet av tiåret vi nå er inne i har det kommet enkelte meldinger om oter fra både innlandet og langs kysten som indikerer at det for tiden kanskje finner sted en positiv utvikling for arten i fylket. Økningen på svensk side vil på sikt trolig ha ytterligere positiv innflytelse på forekomsten i indre strøk av Østfold. Vår registrering av oterspor i Mysenelva i Eidsberg kommune i 2013 må sees i denne sammenheng. Dersom oterbestanden i Østfold er i ferd med å ta seg noe igjen i disse dager skjer det om lag 20 år etter bestandsøkningen i midtre og nordøstre deler av Hedmark.

Takk

En spesiell takk til Geir Hardeng og Ola Martin Wergeland Krog for at de har stilt viktig arkivmateriale til disposisjon. Takk også til øvrige bidragsytere – inkludert fotografene.

Litteratur

- Borg, J. 2011. Sensationellt djurfynd på Kroppefjäll. Bohuslänningen 9.2.2011. <http://bohuslaningen.se/nyheter/dalsland/1.1115730-sensationellt-djurfynd-pa-kroppefjall>
- Døtterer, M., Wabakken, P., Zimmermann, B., Christensen, H., Maartmann, E., Omland, M., Johansen, T. & Arnemo, J. 2004. Prosjekt innlandsotter: Utbredelse og bestandsutvikling av oter i Hedmark fylke 1901–2002. *Høgskolen i Hedmark, Oppdragsrapport nr. 1 – 2004*. 42 + 3 s.
- Haga, A. 1981. Oter i Østfold. *Fauna 34 (2)*: 86–87.
- Haga, A. & Hardeng, G. 1983. Oter i Østfold. *Fauna 36 (1)*: 35.
- Jansson, S.-T. & Jaren, H. 1992. *Oteren i Sør-Norge. Leveforhold og miljø-*

Otersporene langs Mysenelva den 2.2.2013 viste at det kunne dreie seg om mer enn ett individ som hadde hatt tilhold i Narvestaddalen i Eidsberg kommune. Elvekanten sees nederst til høyre. Foto: Viggo Ree.

Narvestaddalen i Eidsberg kommune i Østfold er en gammel oterlokalitet med forekomst av arten fram til 1970-tallet. Sporene etter oter langs Mysenelva sees nederst til venstre på fotografiet tatt den 2.2.2013. Foto: Viggo Ree.

- forstyrrelser. En undersøkelse av 14 innlandslokaliteter på Sør- og Østlandet. Hovedoppgave ved Institutt for biologi og naturforvaltning, Norges Landbruks-høgskole. 41 s.*
- Krohn, O. 1987. *Oter i Enningdalselva*. Notat til Fylkesmannen i Østfold, Miljøvern-avdelingen. 1 s + kart.
- Krog, O. M. W. 1993a. *Viltet i Rakkestad. Kartlegging av viktige viltområder. Forvaltningsplan for viltressursene*. Fylkesmannen i Østfold og Rakkestad kommune. 99 s. + kart.
- Krog, O. M. W. 1993b. *Viltet i Våler. Kartlegging av viktige viltområder. Forvaltningsplan for viltressursene*. Fylkesmannen i Østfold og Våler kommune. 90 s. + kart.
- Krog, O. M. W. 1994. *Viltet i Sarpsborg. Kartlegging av viktige viltområder. Forvaltningsplan for viltressursene*. Fylkesmannen i Østfold og Sarpsborg kommune. 110 s. + kart.
- Krog, O. M. W. 1997a. *Viltet i Eidsberg. Kartlegging av viktige viltområder. Forvaltningsplan for viltressursene*. Eidsberg kommune og Fylkesmannen i Østfold. 101 s. + kart.
- Krog, O. M. W. 1997b. *Viltet i Fredrikstad. Kartlegging av viktige viltområder, forvaltningsplan for viltressursene. Fredrikstad kommune, Plan- og miljøseksjonen, Rapport 2–1997*: 1–118.
- Krog, O. M. W. 1997c. *Viltet i Hobøl.*

- Kartlegging av viktige viltområder. Forvaltningsplan for viltressursene*. Fylkesmannen i Østfold og Hobøl kommune. 81 s. + kart.
- Krog, O. M. W. 1998. *Viltet i Halden. Kartlegging av viktige viltområder. Forvaltningsplan for viltressursene*. Halden kommune og Fylkesmannen i Østfold. 101s. + 1 vedlegg (4 s.) + 1 kart.
- Krog, O. M. W. 2002. *Handlingsplan for biologisk mangfold i Sarpsborg kommune. Fylkesmannen i Østfold, miljøvern-avdelingen, Rapport nr. 3, 2002*: 1–139. (Oppdatert dataversjon 2006.)
- Krog, O. M. W. 2007. *Biologisk mangfold i Moss, Rygge og Råde kommuner. Del I – mål og tiltak (2004). Del II – status (2001). Fylkesmannen i Østfold, miljøvern-avdelingen, Rapport nr. 3, 2007*. 15 + 42 + 187 s.
- Länsstyrelsen Värmland 2013. *Förekomsten av uttter ökar i västra Värmland. http://www.lansstyrelsen.se/varmland/Sv/nyheter/2013/Pages/forekomsten-av-utter-okar-stadigt-i-varmland.aspx (publisert 12.12.2013).*

Sporrekke av oter ved Korshavn på Kirkøy i Hvaler kommune i Østfold den 9.12.2012. Foto: Axel Emil Thorenfeldt.

- Nordbakke, R. 1986. *Oter i Østfold med hovedvekt på Halden kommune. Rapport til Fylkesmannen i Østfold*. 9 s.
- Viker, M. 1990. *Truede virveldyr i Østfold. Fylkesmannen i Østfold, Miljøvern-avdelingen, Rapport nr. 10, 1990*. 231 s.

Philmont Museum – Seton Memorial Library.

Lobo – kongen av Currumpaw

Ulven som forandret verden

I 1893 reiste en lykkejeger ved navn Ernest Thompson Seton til det ville ravinlandskapet i New Mexico i USA. Oppdraget var å drepe en farlig lovløs – fryktet av gårdeierne i hele regionen. Det var ingen revolversvinger han var ute etter, men en ulv. Ulven gikk under tilnavnet Lobo og var beryktet som lederulv i en flokk som spesialiserte seg på kveg. Ikke uventet ble Lobo, også kalt kongen av Currumpaw, tillagt nærmest magiske evner etter måten den greide å unngå alle tenkelige måter å ta livet av den på overalt i distriktet. Seton var sterkt opptatt av naturen i alle sine former, men var også en usedvanlig godt trent storvilt- og pelsjeger med utallige ulver, bjørner og annet storvilt på samvittigheten. Det var opp til ham å utrydde denne «superulven». Men så skulle enden på dette dramaet bli mer vidtrekkende enn man ellers kunne forvente. Det fikk en varig virkning og ble et fundament for en ny og voksende bevegelse i Nord-Amerika og verden for øvrig – bevaring av villmarken. Eller naturvern om man vil. I det redaksjonelle og oversatte utdraget nedenfor beskriver Seton, i en form som kanskje kan kalles romantisert realisme, slutten på Lobos liv etter at den ble offer for hans egen saksefangst.

Vi var på sporet og oppdaget snart at ulven vi fulgte var Blanca. Hun la av gårde, men tynget av stålsnarene som igjen var festet til et kuhode på 25 kilo var det ikke vanskelig å ta henne igjen. Det var den vakreste ulven jeg hadde sett – pelsen var i perfekt stand og nesten helt hvit.

Hun snudde seg for å kjempe og satte i et kraftig ul. I det fjerne kom svaret. Røsten til gamle Lobo. Så fulgte den unngåelige

tragedie og tanken på den i ettertid gjorde at jeg har krympet meg mang en gang. Vi kastet lassoen over nakken hennes og lot hestene våre trekke i hver sin retning inntil blodet rant ut av munnen, lemmene stivnet og døden inntraff.

Med jevne mellomrom på veien tilbake hørte vi ulene fra Lobo der han vandret rundt på leting etter Blanca. Hele den dagen kom det klagende ul der han streifet omkring. Jeg bemerket til

Lobo fast i fellene. Bildet er tatt av Seton da Lobo ble fanget i nærheten av L Cross F Ranch som tilhørte Louis Fitz-Rudolph. Det viser New Mexicos karrige landskap hvor ulven møtte sin skjebne og en sterkt skadet og tilsynelatende apatisk ulv idet Seton tar bildet. Fotografiet bar Seton med seg i lang tid etter hendelsen.

de andre: «Nå er det jo helt åpenbart – Blanca må ha vært hans make.»

Lobo syntes stadig å komme nærmere utover kvelden. Det var en gjenkjennelig sorg i stemmen hans – ikke lenger de høye og kampvillige ulene, men en langtrukket klagelyd. «Blanca, Blanca!», kunne det høres ut som. Det virket som at han etter en stund fant sporene våre, og da han kom til plassen hvor vi hadde drept henne var klageropene hans ganske ulidelig å høre på. Det var mer sørgelig enn jeg noen sinne ville ha trodd. Til og med de grove kvegkarene merket det og sa de aldri hadde hørt en ulv holde på slik. Lobo syntes å vite nøyaktig hva som hadde skjedd siden blodet hennes hadde stenket dødsstedet.

Jeg regnet med at han ville være i området en stund, så jeg sørget for å legge ut 130 ulvefeller av stål i vid omkrets før han forsvant. Karene fortalte ved middagstider at det hadde vært stor uro blant kveget nordpå, så jeg bega meg dit dagen etter. Og idet jeg nærmet meg kom jeg over en stor, rufsete skapning på bakken som forgyeves forsøkte å unnslipe. Foran meg sto Lobo, kongen av Currumpaw, fullstendig fastlåst i fellene. Stakkars gamle helt – han hadde aldri gitt opp søket etter sin kjære og da han hadde funnet slepesporene etter den døde kroppen hennes hadde han uforsiktig fulgt etter og gått i fellen som var forberedt for ham.

Likevel – da jeg nærmet meg, reiste han seg opp med struttende man og grove lyder. Og for siste gang skulle dalen gjenlyde av hans dype bass – et rop om hjelp til sine flokkkamerater. Men det var ingen der til å svare ham, og alene i sin nød kastet han seg rundt med all sin kraft og gjorde desperate forsøk på å få tak i meg. Alt forgyeves – hver av de fire fellene holdt ham i et ubarmhjertig grep – en stålkjeft på hver fot blandet med kjettinger og treverk. Han var helt maktesløs. Den grove tanngarden lagde dype furer i de brutale kjettingene, og da jeg gikk mot ham for å dytte til ham med rifleløpet lagde han dype rifter i det – fortsatt synlig den dag i dag. Øynene glinset grønt av hat og raseri, og kjevne snappet hult idet han forgyeves forsøkte å nå meg og min skjelvende hest. Men han

var helt utslitt at sult, kamp og blodtap og sank utkjørt ned på bakken.

En slags snev av dårlig samvittighet kom over meg idet jeg skulle avgjøre hans skjebne på samme måte som han hadde gjort det av med så mange av sine offer. «Gamle, store fredløse – helten fra tusen lovløse raid, om en kort stund vil du bare være et kadaverhaug, det kan ikke ende annerledes.» Så svingte jeg lassoen gjennom luften for å få tak i hodet hans. Men vent nå litt, han var langt fra oppgitt, og før lassoen falt over hodet hans fikk han tak i tauet og med et kraftig bitt delte han det i to. Jeg kunne selvsagt brukt riflen, men jeg ville ikke ødelegge hans kongelige pels. Så jeg kom meg av sted i strak galopp tilbake til leiren og returnerte med en av de andre karene og en ny lasso. Vi lempet en trebit mot ulven, og idet han tok tak i den kunne lassoen omsider kastes ned rundt nakken hans.

Men før lyset i hans ville øyne skulle dø hen, ropte jeg ut: «Vent, vi dreper ham ikke – la oss ta ham med oss tilbake til leiren.»

Ulven var så fullstendig maktløs nå at det var lett å presse en trebit på tvers i munnen og deretter binde kjevne hardt sammen. Da gjorde han ikke lenger noen motstand og ga ingen lyd fra seg. Han så rolig på oss som å si: «Vel, dere har fått meg til slutt, gjør som dere vil.» Etter dette tok han ikke mer notis av oss. Vi bandt beina godt fast, men han klaget aldri, knurret ikke og snudde ikke på hodet en gang. Med en kraftanstrengelse fikk vi løftet ham opp på hesteryggen. Pusten var jevn som om han sov, øynene var skinnende og klare igjen, men blikkene var ikke ment for oss, men for de store bergformasjonene i det fjerne – hans eget kongedømme hvor hans berømte flokk nå jaget.

Tilbake i leiren bandt vi et halsbånd på ham med et langt rep og fjernet de andre tingene. Så kunne jeg undersøke ham nærmere og kunne konstatere hvor upålitelig legenden var om ham. Han hadde intet kjede av gull rundt nakken. Heller ikke var det noe omvendt kors over skuldrene som skulle bevise hans allianse med Satan. Men jeg fant et stort bredt arr som tradisjonen ville ha det til var bumerket fra Juno, lederen av Tannerys ulvehunder, et merke som hun ga ham før han forlot henne livløs på sandgrunnen nede i dalen.

Jeg satte fram noe kjøtt og vann til ham, men han brydde seg ikke om det. Han lå rolig på brystet og så forbi meg med disse faste, gule øynene – ned i dalen, over de åpne slettene. Hans sletter. Heller ikke rørte han en muskel da jeg tok på ham. Da solen gikk ned var blikket hans fortsatt festet til prærien. Jeg regnet med at han ville kalle på flokken mot natten og for-

beredte meg for det, men han hadde ult én gang i sin nød og ingen kom. Han skulle aldri ule mer. En løve berøvet sin kraft, en ørn fratatt sin frihet eller en due uten sin kjære make – alle dør, sies det, av hjertesorg. Og hvem kan tro at denne nådeløse banditten kunne bære denne trefoldige byrde med hele sitt hjerte. Bare dette vet jeg – da morgenen kom lå han fortsatt i denne stillingen av ro og hvile, men hans sjel var borte. Den gamle kongen var død.

Jeg tok av ham nakkebåndet og en av karene hjalp meg med å bære ham til skuret der maken Bianca lå død fra før. Da vi la ham ved siden av henne utbrøt denne kvegdriveren: «Så, nå er dere endelig sammen igjen.»

Ernest Thompson Seton (1860–1946)

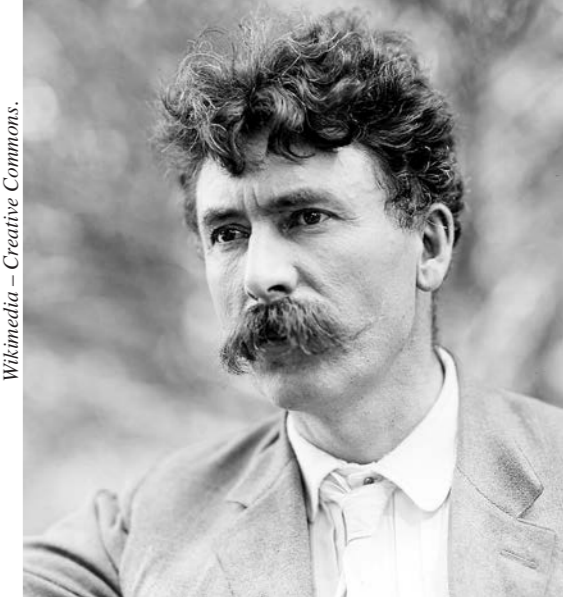
Av Yngve Kvebæk

Ulven Lobo forandret ham fullstendig og deretter verden. Hvem var han?

Ernest Thompson Seton (også kjent som Black Wolf) var en prisbelønnet amerikansk dyretegner, naturverner, bestselgende forfatter av villmarkshistorier, ekspert på indiansk tegnspråk og en tidlig støtte-spiller for urfolkets rettigheter. Han ble født i 1860 i England etter at foreldregenerasjonen på begge sider måtte flykte fra feider i Skottland. Han emigrerte med foreldrene til Ontario i Canada der han bodde i storparten av sine leveår.

Han viste tidlige en enorm interesse for naturen og kanaliserte dette inn i kunstnerisk virke samtidig med sin omfattende aktivitet som storviltjeger. Foreldrene forsto hans usedvanlige evner og fikk ham inn på en betydelig kunstnerisk utdannelse. Som 25-åring levte han bl.a. 1.000 tegninger til *Century Dictionary* og Frank Chapmans *Handbook of Birds*. Og hans *Birds of Manitoba* og *Animals of Manitoba* er anerkjente referanseverker til denne dag. Men primært er det hans forfatterskap av dyrehistorier og naturskildringer som har gjort ham berømt, spesielt verket *Wild Animals I Have Known*.

Om sin far sa Seton at han var «en som visste prisen på alt og verdien av intet.» En nokså hard dom, men kanskje ikke så merkelig på bakgrunn av hva Seton forteller om i sin selvbiografi: Han hadde levd en nokså karrig og helseskadelig livsstil i utlandet pga. pengemangel under studiene og ble av moren beordret hjem. Etter at han var kommet seg, kalte faren ham til seg og trakk fram en tykk, svart bok og sa: «Nå er du 21 år, min sønn – og alle plikter og alt ansvar som hittil har ligget på din fars skuldre vil du nå måtte overta selv. Du skylder din far alt på denne jord, også livet selv. Evig taknemlighet bør være din eneste

Ernest Thompson Seton.

tanke. Selv om denne gjelden er umulig å tilbakebetale, så er det en annen gjeld som jeg må gjøre deg oppmerksom på.» Han pekte på boken og alle transaksjoner som var opplistet der, inkludert regningen fra doktoren i anledning Ernest's egen fødsel. Deretter presenterte han 21-åringen for en regning på 537,50 dollar – summen for sønnens oppvekst og oppdragelse. Ikke nok med det – faren la til at fra nå av ville han kreve 6 % rente på beløpet. Ernest var i sjokk, men sverget for seg selv å betale hele summen. Det gjorde han og snakket visstnok aldri med faren etter det.

Etter episoden med Lobo slo Seton seg ned østpå og satte i gang med å nedtegne historien. Men det han fortalte fikk mer og mer preg av Lobo som helt og ham selv som skurk. Trolig møtte han i Lobo ganske ubevisst seg selv i et øyeblikks total identifikasjon. Han opplevde så en oppvåkning gjennom refleksjonen over Lobos endelikt og sin egen nådeløse og tanketomme rolle. Storjegeren Seton jaktet aldri mer storvilt etter denne hendelsen. Han fant tvert i mot en ny vei – en ny mening – ved å reise seg mot ødeleggelsen av den amerikanske villmarken. Han ble en betydelig lobbyist for opprettelse av nasjonalparker og ikke minst for bevaring av arter. Etter hans mening måtte menneskene også oppleve naturen for å ta vare på den – som en del av oppdragelsen. Han ble da også en av grunnleggerne av speiderbevegelsen og flere andre organisasjoner. Han ble bare mer og mer intensiv i sin livsoppgave for vern av naturen – til de grader at han har blitt stående som en av guddedrene til dagens amerikanske miljøbevegelse sammen med bl.a. John Muir og Theodore Roosevelt. Og dermed også for miljøbevegelsen verden over. Intet dårlig resultat – først og fremst takket være en ulv med tilnavnet Lobo.

Ernest Thompson Seton døde 86 år gammel i 1946.

Vanvittig sauehold

Rovdyrstatningene for siste års beitesesong begynner nå å bli klare. Så også for rovdyrkommunen Snåsa sitt vedkommende hvor 17 saueholdere fikk utbetalt rekordhøye 1,9 millioner kroner. Dette er en økning på 800.000 fra året før til tross for at antall saueholdere er gått ned de siste årene, melder avisa *Snåsningen*.

Kobler en disse tapsutbetalingene til andre offentlige registre, ser man at de tre saueholderne på Snåsa som til sammen har fått utbetalt mest – kr 1.083.000 i skadeerstatninger – også har fått stimulert sitt sauehold med kr 1.134.000 gjennom de ordinære tilskudsordningene. Ikke rart de øker besetningsstørrelsene sine!

Den samlede årlige kjøttproduksjonen for disse tre besetningene ligger på ca. 15.000 kg ut fra gjennomsnittstall, noe som i sum koster samfunnet 2.217.000 kroner. Tilsvarende produksjon av storfekjøtt hadde medført en statlig utbetaling på ca. 250.000 kroner. Kraftstofforbruket pr. kg kjøtt er lavere for storfekjøttet enn for sauekjøttet.

Ulike media velger systematisk å kalle saueholderne for bønder til tross for at de aller, aller fleste er lønnskakere i andre yrker eller trygdede. Her ligger også en vesentlig forklaring på de høye skadeutbetalingene. Folk i lønnet arbeid har meget begrenset muligheter for et tilfredsstillende dyretilsyn. Når trygdede og lønnskakere har sauebeitet sitt 3–4 timers gange fra nærmeste bilvei sier det seg selv at tilsynet vil bli meget mangelfullt. Man kan bare undre seg over hvorfor Mattilsynet ikke griper inn og får endret regelverket til hyppigere dyretilsyn.

Rekordlang jervevandring

Hannjerven Ind1253, også kalt «Kirunajerven», gikk rekordlange 80 mil fra Kiruna nord i Sverige til Alvdal kommune i Østerdalen.

– Det er totalt funnet 13 prøver etter denne hannjerven i 2012 og 2013. I 2012 ble det funnet fire prøver i Alvdal kommune, mens det i 2013 ble funnet ni prøver etter jerven i Alvdal og Rendalen kommuner. Dermed kan det se ut som at jerven har avsluttet sin lange vandring gjennom Skandinavia, sier Morten Kjørstad, leder i Rovdata.

Det er vanlig at unge jerver legger ut på lengre vandring for å få seg et

Saueholderne velger selv hvor de vil ha beitene sine. Når de så med åpne øyne velger beiter som ligger langt unna gårdene, og som erfaringsmessig får store tap, er det ikke rart rovdyrkonflikten trekker i langdrag. Stortingets rovdyrforlik ga i sin tid klare instruksjoner til den offentlige forvaltningen om å ta initiativ overfor de besetningene som hadde gjentatte store tap. Dette er det senere også kommet en forskrift om, uten at det hittil har gitt seg nevneverdig utslag på arbeidet med forebyggende tiltak. Så lenge det er de enkelte fylkesmennene gjennom rovviltmyndene som administrerer disse økonomiske virkemidlene, kan en vel ikke vente annet.

Disse eksemplene fra Snåsa viser med all mulig tydelighet behovet for å endre erstatningsordningene slik at det stimulerer til å ta bedre vare på husdyra. Med dagens erstatningsordning lønner det seg tydeligvis ikke. Kostnadene ved å ha våre små rovdyrbestander blir unødvendig store i og med at det er saueholderne og rovviltmotstanderne som selv skal forvalte de offentlige midlene til skadeforebyggende tiltak.

Eksemplene fra Snåsa, som på ingen måte er enestående, viser at behovet for bedre samordning av de offentlige tilskudsordningene mellom Landbruks- og matdepartementet og Klima og miljødepartementet er påkrevet.

Det hører med til historien at to av de nevnte besetningene er etablert lenge etter det var klart at vi skulle ha bestander av de store rovdyra.

territorium, og distansene kan variere betydelig. Jervevalper blir født i februar og mars, og siden første DNA-funn av hannjerven var i et område hvor det ble født valper i 2011, er jerven trolig snart tre år gammel, men kan også være eldre.

Kirunajerven ble første gang påvist ved DNA-analyse i juni 2011, da det ble funnet ekskrementer sør for den svenske innsjøen Torneträsk i Kiruna.

– Vi vil fortsette å følge denne og andre jervers bevegelser gjennom DNA-analyser av innsamlede hår- og ekskrementprøver, avslutter Kjørstad.

Vellykket aksjon mot gaupejakt

I forbindelse med den årlig tilbakevendende gaupejakten igangsatte Harstad-fotografen Pål Laukli en landsomfattende protestaksjon mot jakten med det mål å samle inn 6.000 underskrifter innen mars i år. Og det greide han. Hensikten var å få stoppet gaupejakten til bestanden kommer opp til et bærekraftig nivå. Foreningen Våre Rovdyr hyller dette initiativet. Årets gaupejaktvotte var høy til tross for at bestanden ligger langt under målet.

– Da vi satte oss målet tenkte vi at vi får nå se hvordan det går. Men folk har vært utrolig engasjerte og stått på. Nå skal jeg printe ut underskriftene og levere de til klima- og miljøministeren og Miljødirektoratet. Vi skal i tillegg utforske hvilke andre muligheter som finnes, forteller Laukli til NRK.

Slemme rødstruper

I forslag til forskrift om tiltak for å stanse eller avverge skade fra vilt har Miljødirektoratet laget en lang liste over potensielle skadegjørere på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom. Her er bare noen av de kjente og kjære artene som er listet opp for fellingssøknader som skal behandles av Fylkesmannen: svartrost, dompap, stær, gråspurv, kjøttmeis, blåmeis, pilfink, bokfink, grønnfink, rødstrupe og flaggermus generelt.

Det hører med til saken at i Europa er det kun ett land som har en mer omfattende skadefellingsliste enn dette.

– Det er et viktig prinsipp at grunneier har rett til å beskytte eienommen sin, uttaler Senterpartiets Geir Pollestad til *Dagbladet* i anledning avisens oppslag om saken («Krever rett til å skyte dompap og blåmeis.» 25.2.2014).

Foreningen Våre Rovdyr kan ikke se de helt store trusler mot landbruksnæringen fra rødstrupen. Men så lever da også senterpartister på en annen planet. Miljødirektoratet derimot bør nok heller fortsette med å overlate naturhatet til Mat- og landbruksdepartementet der det hører hjemme.

FVR har avlevert sitt syn på forskriftshøringen og krever at alle rovviltarter inkludert oter og alle rødlistearter for øvrig fjernes fra «skadelisten».

Skremsler om ulv og bendelorm

Av Hans J. Engan

In *Nationen* 25. februar 2014 har veterinær Jan S. Rennesund en artikkel om ulven og faren for at den kan spre hundens lille bendelorm til mennesker. Artikkelen må ses på som et nytt forsøk på å bruke alle midler for å få ryddet ut ulven her i landet. Det er all grunn til å komme med en del tilleggsopplysninger i denne saken.

Hundedyrenes korte/treleddede bendelormer *Echinococcus* spp. finnes i minst fire forskjellige former. Formen *E. multilocularis* er den mest aktuelle hos hund, rev og ulv. Den er først og fremst utbredt rundt Nordkalotten, samt i Mellom- og Øst-Europa. Hundedyr er «hovedvert», og hos disse lever parasitten i tarmen. Egg fra parasittene går så ut med avføring. «Mellomverter» er gnagere, hjortedyr, husdyr eller en sjelden gang mennesker.

Når mellomverter får i seg egg ved matinntak, klekkes eggene til larver i tarmen, og larvene følger blodstrømmen fra tarmen og ut i kroppen. Her kan de slå seg ned i forskjellige organer, hvor de lager væskefylte blærer (cyster) med et nytt stadium av larver. Som oftest utvikles mange små blærer, helst i lever. Det kan gå opp til flere tiår før disse gir kliniske symptomer. Hvis cystene blir store, eller hvis de en sjelden gang utvikler seg i hjernen, kan plassmangel gi symptomer tidlig. Når hundedyr spiser rått kjøtt som inneholder slike cyster og larver, har parasitten gjort rundgangen, og larvene utvikler seg til ny bendelorm hos hovedverten – og det kan på nytt skje spredning til mellomverter. Hos hundedyrene selv gir dette sjelden alvorlig sykdom.

Jan S. Rennesund fremstiller det som om dette er en ny og truende sykdom i våre nærområder. Det er ikke tilfelle. Sykdommen er påvist bl.a. hos rev, rein og en liten bestand av innført sørmarmmus på Svalbard (trolig fra Russland). Arten har temmelig sikkert vært der i lang tid uten at det er påvist sykdom hos mennesker – heller ikke hos fangstmenn (!). I Norge for øvrig har parasitten først og fremst vært lokalisert til Nord-Norge, der «trekantens» hund, rein og mennesker (samer) har vært involvert. Der har

sykdommen imidlertid ikke blitt påvist hos mennesker siden 1950-årene, etter at man bevisst sluttet å føre hunder med rått reinkjøtt.

I min mangeårige praksis som røntgenlege har jeg to ganger påvist sykdommen hos pasienter i Sør-Norge. Den ene pasienten hadde en cyste i milten, hvor selve parasitten ble påvist ved operasjon. Den andre pasienten, en jeger og hundemann, hadde mange små cyster i leveren, diagnostisert ved CT-undersøkelse og ultralyd, samt sannsynliggjort ved antistoffpåvisning. Han hadde tidligere også hatt kontakt med rev i farm. I så måte skal man huske på at norsk polarrev i farm ble avlet frem fra dyr hentet bl.a. fra Svalbard, Grønland og Canada. I Sverige har det også vært flere tilfeller av parasitten tidligere, bl.a. påvist i cyster ved reinslakting i Norrbottens og Västerbottens län i 1996 og 1997. Det ble også påvist enkelte tilfeller av parasittcyster hos mennesker under 1990-tallet, bl.a. hos jegere. Parasitten har derfor utvilsomt vært til stede i Norden i spredt forekomst i lang tid. Når det gjelder tilfellene som nå er blitt påvist hos svensk rev fra ca. 2010, har det bl.a. også vært spekulert i om smitten kan ha kommet med innbrakte hunder hos gjestende italienske jegere.

Hos mellomverter kan sykdommen ha et svært langvarig forløp uten å gi symptomer. Og selv om parasittcyster av og til kan ha et typisk utseende, så kan det likevel være en oversett sykdom. Dette kan ha flere grunner. Mellomverter som rein og husdyr lever sjelden så lenge at sykdom rekker å utvikle seg til å bli bemerket. Hos mennesker påviser en røntgenlege cyster i lever og nyrer og eventuelt i andre organer nesten daglig som et «tilfeldig funn» i utredningen av andre tilstander (!). De fleste av slike påviste cyster skyldes andre tilstander enn parasitter, og som oftest er de ufarlige og uten betydning. Av kapasitetsmessige grunner blir bare spesielt mistenkelige cyster utredet fullt ut. De virkelige parasittcystene forblir dessuten som oftest i en relativt stabil og ufarlig tilstand. Operative inngrep eller diagnostiske nåleprøver på parasittcyster kan dessuten være farlig,

Faksimile fra *Nationen* 25. februar 2014.

fordi man ved uhell kan sprekke cystene, og dermed spre sykdommen videre i kroppen.

Til slutt skal man huske på at selv i land med en tett forekomst av parasitten hos flere arter av hundedyr, f. eks. i Øst-Europa og Tyrkia, så er spredning til mennesker sjelden. Naturligvis skal man vise forsiktighet overfor hunder på feriereiser, likeledes overfor innførte hunder. Man skal også sørge for å gi sine egne hunder regelmessige ormekurer. Generelt skal man ikke rote i ekskrementer fra hundedyr. Man bør ikke føre hunder med rått slakteavfall, spesielt ikke fra hjortevilt. Men å skremme folk med at det blir farlig å plukke bær og å være i skog og mark pga. ulv og bendelorm er tøv. Svenske helsemyndigheter har da også ved flere anledninger gått ut og sagt at det vil være usannsynlig, eventuelt meget sjelden, at smitte skjer på denne måten.

Forholdet mellom parasitter og vertsdyr (eventuelt mennesker) er ikke noe som har utviklet seg over noen få tiår. Det er en gjensidighet som har utviklet seg over tusener og titusener av år. Hundens lille bendelorm er intet unntak. Den har hatt en møysommelig vandring mellom vert og mellomvert i utallige generasjoner, også i våre områder. Den har vekslert i utbredelse og tetthet, avhengig av vandreveienes funksjon og bestandighet. Det vil den fortsatt gjøre.

Veterinær Jan S. Rennesund er neppe den beste informant når det gjelder dette. Hans hovedhensikt synes å være å spre frykt for å oppnå politiske mål.

Artikkelen er også publisert i *Nationen* og veterinær Rennesund er underrettet om at den i tillegg er trykket i *Våre Rovdyr*. (Red.anm.)

Snart nytt bestandsmål for ulv

Av Yngve Kvebæk

Det tragikomiske norske bestandsmålet for ulv på tre årlige helnorske ynglinger er en kilde til konstant hodepine for myndighetene, og det kommer stadig initiativer for å finne en eller annen måte å kvitte seg med arten på.

Stortingets rovviltforlik i 2011 forutsatte et samarbeid med Sverige om bestandsregistrering og fordeling av ansvar i forbindelse med ulvrevirer i grenseområder. Et av målene i forliket var at grenseulver skulle regnes med en faktor på 0,5 for hvert land og ikke som nå – at Sverige regner grenseulvene inn i sin bestand. Som kjent har norske myndigheter de siste 10–15 årene anstrengt seg for å forvise eventuelle norske ulver skrittvis til et lite område langs svenskegrensen – den såkalte ulvesonen. Rovviltforliket ville i utgangspunktet være nest siste steg i denne utryddelsesprosessen. Fra det eksisterende bestandsmålet på stusselige tre årlige helnorske ynglinger ville en faktor på 0,5 for grenseulver åpne muligheten for at norsk bestandsmål for ulv kan oppnås fullt og helt med seks eller flere revirer som ligger i grenseområdene slik at ulver i helnorske revirer kan fjernes. Således ville det norske bestandsmålet også kunne oppnås selv om samtlige konkrete ynglehi skulle befinne seg på svensk side i disse revirene. En nisselueløsning av godt gammelt merke med andre ord og

fullt gjennomdrivbart såfremt det ledsages av parlamentariske ansikter i adekvate folder. Den tidligere regjeringen gjorde flere forsøk på å få i stand dette samarbeidet med Sverige uten hell. Svenskene har sin egen ulvekrangel og gikk selvsagt ikke med på en papirodding som ville redusere deres bestand i forhold til eget bestandsmål. Den nye norske regjeringen gjorde et nytt forsøk i februar i år. Heller ikke denne gangen lyktes norske myndigheter i å overtale svenskene som resolutt plasserte saken på vent siden de har et hardkjør med EU i ulveforvaltningen. Klima- og miljøminister Tine Sundtoft har orientert de politiske partienes parlamentariske ledere om nederlaget og skriver at det virker lite sannsynlig at Norge vil kunne starte forhandlinger med Sverige i overskuelig framtid.

Rovviltforliket har imidlertid en klausul som tilsier at man skal drøfte nytt bestandsmål for ulv dersom man ikke oppnår enighet med Sverige. I og med at Norge omsider har gitt opp tanken på å lure svenskene, varslet statsråden i mars at hun vil legge fram forslag for Stortinget om fastsettelse av nytt bestandsmål.

Det skal i det minste bli interessant å bivåne hvilke krumspring man legger opp til denne gang for å fjerne ulven.

Kraftig markering fra miljøorganisasjonene

Blant annet i tilknytning til og forut for norske myndigheters forsøk på oppnå enighet med Sverige om grenseulver (se venstre ramme) sendte en lang rekke nordiske miljøorganisasjoner, inkludert Foreningen Våre Rovdyr, et fellesbrev til nordiske miljøstatsråder.

Hovedbudskapet var et krav om en felles avtale om forvaltning for rovdyr – i særdeleshet for ulv. Til forskjell fra ulike regjeringsutspill ble det her lagt vekt på samarbeid tuftet på reell ansvarstagen for bærekraftige bestander i hvert enkelt land (Norge, Sverige og Finland).

Brevet la også fram prinsipper for forvaltningen der vitenskapelige kriterier må ligge til grunn, at det bør opereres med minimumsmål eller intervaller og ikke maksimumsmål for bestandene, artenes frie bevegelighet mellom landene med tanke på bl.a. genetisk utveksling hos ulv, inkludering av deler av reinbeiteområdene i ulvens utbredelse og ikke minst at konstruktive endringer i beitenæringene bør gjennomføres for å bidra til konflikt-demping.

I alt 21 miljøorganisasjoner i Norden samlet seg om innspillet – med et totalt medlemstall på ca. 650.000.

Sjeldent jervebesøk i Østfold

I februar i fjor ble en jerv filmet med viltkamera i Marker i Østfold. DNA-analyser av ekskrementer og hår som den etterlot seg viser nå at det var ei jervetispe som var på besøk. Hun er i etterkant også påvist i Sverige og Hedmark.

Jerv er ikke en vanlig art i Østfold, og det medførte derfor stor interesse da et privat viltkamera i fylket fanget opp et individ av arten på film.

– Filmen er første bekreftede observasjon på jerv i fylket i nyere tid, sier Morten Kjørstad, leder i Rovdata.

Har funnet tre DNA-spor

Rovdata mottar og analyserer DNA-prøver på jerv fra hele landet, som blir samlet inn i perioden fra 1. januar til 1. juni hvert år. Den første DNA-prøven etter tisper, som har fått individkoden Ind3559, ble funnet 6. mars i fjor, på stedet hvor filmopptaket ble gjort. Det neste funnet ble gjort i Malung nord i Dalarnas län i Sverige 20. mars, og det tredje og foreløpig siste DNA-funnet er gjort i Rendalen i Hedmark 28. mars i fjor.

– DNA-analysene avdekker at jervetispa har krysset både fylkesgrenser og landegrenser på sin vandring og har tilbakelagt en avstand på ca. 380 kilometer i luftlinje i perioden. Dette er blant de lengste kjente vandringer som er registrert for jervetisper, men ingen rekord. Det er registrert noen få tilfeller hvor tisper har vandret over 500 kilometer i luftlinje, forklarer Kjørstad.

Han poengterer at det foreløpig ikke er

kjent om tisper har slått seg til ro i området hvor siste prøve ble funnet, og at det forhåpentligvis vil bli funnet nye prøver i vinter som kan gi svar på dette.

Trolig ei ung tisper

Det er ikke uvanlig at unge jerver legger ut på lange vandring for å få seg et territorium. Distansene kan variere betydelig, og hannjerver vandrer i gjennomsnitt lengre enn tisper. Den lengste vandringen som noen gang er registrert hos en hannjerv er ca. 800 kilometer i luftlinje.

Den lange vandringen til jervetispa Ind3559 viser at den ikke hadde etablert territorium, og det er derfor høyst sannsynlig en ung jerv. Jervevalper blir født i februar og mars og vandrer som regel ut fra området de er vokst opp i før de har blitt ett år gamle.

– Vi vet ikke nøyaktig hvor gammel tisper er. Det eneste vi kan si med sikkerhet er at den var minst ett år da den ble filmet av viltkameraet i Østfold og biologiske prøver ble funnet. Dessverre kan ikke DNA-analyser fortelle oss noe om hvor gamle jervene er, sier Øystein Flagstad, genetiker i Rovdata.

Tisper er ikke fanget opp gjennom DNA-overvåking tidligere år, og Flagstad påpeker at også det tyder på at vi her snakker om en ung jerv.

Felles skandinavisk overvåking

Tispas vandring viser tydelig at rovdyrene i Skandinavia kan tilbakelegge store avstander på kort tid og vandrer uanfektet

Kartet viser jervetispas vandring i luftlinje i mars i fjor fra Marker i Østfold, via Malung nord i Dalarnas län i Sverige, til hittil siste kjente posisjon i Rendalen i Hedmark 28. mars. Kart © Rovdata.

av landegrenser. Norge og Sverige har de siste årene arbeidet med å utvikle felles metoder i overvåkingen av de store rovdyrene, slik at resultatene kan sammenstilles og gi et helhetsbilde av bestandene på skandinavisk nivå.

– I dette tilfellet er jervetispa fanget opp av DNA-prøver både på norsk og svensk side av riksgrensen, og dette har vært mulig å påvise fordi vi i dag har en felles overvåking og resultatene sammenstilles mellom landene, avslutter Kjørstad.

De offentlige rovviltnemndenes sammensetning er nokså åpenbar

I oktober 2013 hadde de åtte rovviltnemndene et fellesmøte der temaet var utfordringene i forvaltningen av rovdyrene. Nemndene skal som kjent bl.a. sørge for at nasjonal rovvilt-politikk implementeres regionalt, hvilket også omfatter ivaretagelse av artene. Resultatet av møtet kan imidlertid gi et litt annet inntrykk. Nemndene formidle mye av dette og mer til i møte med Klima- og miljødepartementet ved juletid. FVR har for øvrig i eget brev til departementet påpekt problemet med nemndholdningene. Her er stikkordene fra oktobermøtet:

- ulveutviklingen bekymrer
- det er grenseproblemer
- mange problemer rundt jerv
- ulv og bjørn utgjør for stor tilleggsbyrde
- ulv er en stor trussel mot sør-samiske reinbeiteområdene
- også jerv er en trussel for de sør-samiske reinbeiteområdene.
- ulvesona har ikke legitimitet i befolkningen
- en må ty til «lobbyforvaltning» for å få tatt ut jerv/bjørn

- stadig og stort påfyll av spesielt jerv fra Sverige
- mange kongeørmskader – tar nyfødte kalver
- er rovdrykket for stort?
- tror det totale rovvilttrykket er for høyt
- lisensfelling på jerv bør starte 20/8 i stedet for 10/9 – sammenfall med reinsjakta
- lisensfelling på ulv bør starte 25/9 i stedet for 1/10 – sammenfall med elgjakta
- gaupejakta i nord bør forlenges fra 31/3 til 15/4.
- det må fremmes krav om at alle fellingsdyr må bli tatt ut
- stor rovviltbestand
- hvordan ivareta beitenæring og matproduksjon?
- støtte gis til beitedyr i nasjonalparksjøselskap
- bekymring for utviklinga i de sauetette kommunene
- øst for Glomma er det omtrent ikke beitedyr lenger og de som er går inngjerda
- har gitt noe midler til omstilling – dette er for kostbart
- i region 8 er mange sauebruk avvikla
- innenfor ulvesonen er det slutt med sau

- nemnda må få mer myndighet
- økt lokal myndighet
- miljødirektoratet har en annen oppfatning/fortolkning av rovviltforliket
- handlingsrommet for snevert/begrenset
- nemnda mistet myndighet på gaupe fra 1. juni
- nemnda har følt seg overprøvd gjennom disse endringsvedtakene
- ny grenseoppgang mellom lokal myndighet/rovviltnemndene og direktorat og departement
- bestandsmålene bør også være tema i et slikt møte
- midler brukt på kompetanseheving av lokale jegere
- mer kompetanse til lokale fellingslag
- kommunale og interkommunale fellingslag – drift, avlønning
- 3,7 mill kr på helikopter i samband med ekstraordinære uttak
- bedre å lempe på motorferdselsrestriksjonen i samband med lisensfelling
- bestandsregistrering – avgjørende med korrekte tall

Jakt med pil og bue – en uendelig historie

Myndighetenes ønske om og vilje til å til-late jakt med pil og bue vil tydeligvis ingen ende ta. Tidligere forsøk har omsider blitt avvist i aller siste omgang, men nå er den nye regjeringen i gang med det samme. FVR har nok en gang deltatt i møte med Klima- og miljødepartementet for å gi vårt besyv med i laget (februar 2014). FVR ser farene med denne jaktformen i framtiden – også knyttet til rovvilt.

FVR har det syn at viltlovens § 20 setter et kategorisk forbud mot bruk av andre skytevåpen enn de som er drevet av kruttladning. Forbudet gir ingen dispensasjoner, og hvis jakt med pil og bue skal tillates (også som prøveordning) må det lovendring til. En slik lovendring vil på sikt trekke med seg at flere av de krutt-drevne våpen som i dag er forbudt

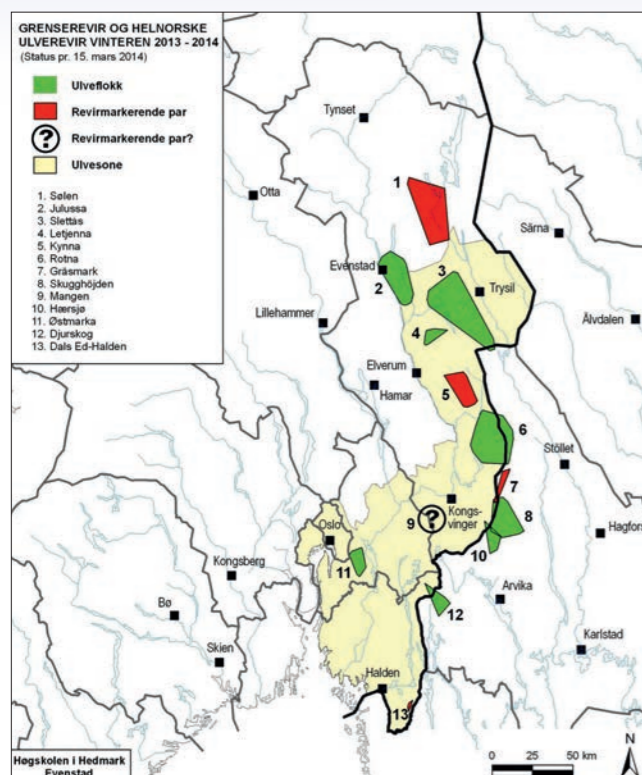
også må bli lovlige. Disse er tidligere utprøvd under praktisk jakt og funnet for usikre med påfølgende forbud, selv om flere av dem har minst like stor effektivitet som pil og bue.

Det såkalte Norges Buejegerforbund, som står bak dette maset, hevder selv at pil og bue har de samme drapseegenskaper på 20 meters hold som moderne jaktrifler har på 100 meter. I dette ligger det en soleklar innrømmelse av at pil og bue er et betydelig mer usikkert og dårligere avlivningsredskap enn vanlige jaktrifler – kun ca. 20 % av jaktriflens sikkerhet og effektivitet. Det rent umoralske i å gå tilbake til slike våpen må være åpenbart. Det er bare å henvise til viltlovens § 19 og dyrevelferdslovens § 1 og 3.

I Norge går under 3 % av befolkningen på

33–37 ulver påvist i vinter

Fratrukket 6 døde: 27–31 ulver

Utbredelse av 6 helnorske ulverevirer og 7 svensk-norske revirer vinteren 2013–2014. Minimums revirgrenser pr. 15. mars 2014 er kartlagt ved sporing av ulv på snø, DNA-analyser og GPS-posisjoner fra radiomerkede ulver i 2 revirer (Rotna og delvis i Julussa). Ulvesonen er også vist. Kilde: Høgskolen i Hedmark.

Ulv med helnorsk tilhold (33–37), med tilhold både i Norge og Sverige (30–34) eller med usikker geografisk status i forhold til riksgrensen (2), foreløpig dokumentert i Norge pr. 28. februar 2014 for vinteren 2013–2014 (oktober–februar). Redaksjonelt tilpasset.

Revir/Område	Land	Fylke/Län	Sosial status 2013–2014	Kull født i 2013	Antall ulver Forel. pr. 28.02.14
Julussa	N	Hedmark	Familiegruppe	Ja	10
Letjenna	N	Hedmark	Familiegruppe	Ja	3
Østmarka	N	Akershus	Familiegruppe	Ja	5-6
Sølen	N	Hedmark	Revirmark. par	Nei	2 ¹
Kynna	N	Hedmark	Revirmark. par	Nei?	2
Mangen	N	Hedmark/Akershus	Revirmark. par?	Nei?	2
Rømskog	N	Østfold	Stasjonær?	Nei?	1
Åmli-Froland	N	Aust-Agder	Stasjonær	Nei	1
Brydalen, Tynset	N	Hedmark	Ikke-stasjonær?	Nei	1 ²
Koppang-Mistra-Femund	N	Hedmark	Ikke-stasjonær?	Nei	1
Ringebu	N	Oppland	Ikke-stasjonær?	Nei	0-1
Etnedal	N	Oppland	Ikke-stasjonær?	Nei	0-1
Nord-Odal	N	Hedmark	Ikke-stasjonær	Nei	1 ³
Vinje	N	Telemark	Ikke-stasjonær?	Nei	0-1
Lier-Øvre Eiker	N	Buskerud	Ikke-stasjonær?	Nei	1
Skien	N	Telemark	Ikke-stasjonær?	Nei	1
Vegårshei	N	Aust-Agder	Ikke-stasjonær?	Nei	1 ⁴
Froland-Åmli	N	Aust-Agder	Ikke-stasjonær?	Nei	1 ⁵
Norge (inkl. 6 døde)					33-37
Slettås	N/S	Hedmark/Värmland	Familiegruppe	Ja	5-6
Rotna	N/S	Hedmark/Värmland	Familiegruppe	Ja	5-7
Skugghøyden	S/N	Värmland/Hedmark	Familiegruppe	Ja	7
Hærsjø	S/N	Värmland/Hedmark	Familiegruppe	Ja	5
Djurskog	S/N	Värmland/Østfold	Familiegruppe	Ja	5-6
Gråsmark	S/N	Värmland/Hedmark	Revirmark. par	?	2
Dals Ed-Halden	N/S?	Østfold/V.Götaland?	Revirmark. par	Nei?	2
Juvberget	S/N	Värmland/Hedmark	Stasjonær	Nei	1
Grensen + usikker					32-36

1) En tispe og en hannulv avlivet ved skadefelling av SNO, henholdsvis 5. og 8. februar 2014.
2) Hannulv avlivet ved lisensjakt i Spekehogget 5. november 2013.
3) Hannulv avlivet ved lisensjakt 27. januar 2014.
4) Hannulv avlivet ved lisensjakt 6. november 2013.
5) Hannulv avlivet ved lisensjakt i Iveland kommune 3. februar 2014.

For perioden 1. oktober – 28. februar er det foreløpig påvist 33–37 ulver med tilhold kun i Norge.

I fylker utenfor forvaltningsområdet for ulv (norsk ulvesone) er det så langt påvist 4–5 ulver i Aust-Agder og Telemark (alle hanner, hvorav 2 skutt) og 1–3 ulver i Oppland og Buskerud. Eventuelt kan ulv som er sporet i Oppland og Buskerud være identisk med ulv som er påvist i tilgrensende fylker. I revirer på tvers av riksgrensen mot Sverige er 30–34 ulver påvist samt 2 ulver med usikker geografisk status i forhold til riksgrensen.

Hittil er det påvist 2 valpekull i revirer med helnorsk tilhold og fullstendig innenfor ulvesonen. Det ene gjelder et valpekull som er født i Østmarka ved Oslo. Det andre gjelder en familiegruppe på 3 ulver i Letjennareviret, nordøst i Elverum kommune, hvor det kun er påvist én valp sammen med foreldrepåret. Dessuten er det bekreftet yngling i ytterligere et helnorsk ulverevir i 2013, men der revirgrensene dekker arealer både utenfor og innenfor ulvesonen. Dette gjelder Julussareviret der en ulveflokk på 10 dyr er dokumentert i vinter, men om ulvereviret er mest innenfor eller utenfor ulvesonen er foreløpig uavklart. Forskningsprosjektet SKANDULV har nylig radiomerket ulv i Julussareviret, noe som i tiden framover vil bidra til å kartlegge de reelle revirgrensene.

I norsk-svenske grensereviret er det dokumentert 5 ynglinger. Alle disse grenserevirene berører deler av norsk ulvesone. Dette gjelder Slettås, Rotna, Skugghøyden, Hærsjø og Djurskog. I Rotnareviret har tisper hatt GPS-halsbånd tre år på rad og det er veldokumentert at den største delen av reviret ligger på norsk side. I Slettåsreviret ble det tidlig sist sommer dokumentert et kull på kun én valp, etter at den flerårige ynglende tisper hadde parret seg med en av sine ettårige sønner, i mangel på sin tidligere partner. Slettåsreviret har tidligere vært klassifisert som et helnorsk revir, men det er i vinter dokumentert som et grenserevir da det også omfatter nordvestlige deler av Värmlands län i Sverige. Eventuelt kan Slettåsreviret også tidligere ha vært et grenserevir, men som da ikke ble dokumentert. Skugghøyden, Hærsjø og Djurskog var også kjente grensereviret forrige vinter (2012–2013).

Referanse: Ulv i Norge pr. 15. mars 2014. Foreløpige konklusjoner for vinteren 2013/2014. Rapport 5. Høgskolen i Hedmark.

Norsk institutt for naturforskning har gjennom sitt avlsprogram for fjellrev satt ut 30 nye individer på Hardangervidda. Foto: Arild Landa/NINA.

Nå står vidda for tur

På Hardangervidda er det mer enn 200 gamle fjellrevhi som står tomme og vitner om at dette en gang var et av de største og mest fjellrevtallrike områdene i Norge. Nå har Norsk institutt for naturforskning (NINA) satt ut 30 nye fjellrever i området.

Valpene ble fraktet fra avlsstasjonen på Oppdal i store transportkasser til Songa ved Haukeli. Der ble de lastet om i små kattebur og kjørt ut til de utvalgte hiene av Statens naturoppsyn (SNO) og Hardangervidda fjelloppsyn. De utvalgte hiene ligger 1250–1350 moh. og er de høyestliggende gamle intakte fjellrevhiene i området.

Til og med 2013 er det satt ut 71 revevalper ved Finse nord for vidda. Det har ikke vært gode lemenår siden utsetningen startet, men utsatte rever har hatt tilgang på mat fra 21 fôrautomater som SNO tar hånd om. Før yngling i 2013 var det fast tilhold av minst 14 fjellrever i området og i 2013 var det fire ynglinger med til sammen minst 15 valper der.

Det er med andre ord god fart i avlsprogrammets reetablering av fjellrev på Finse, og utsetting på vidda er således en naturlig videreføring for å få fjellreven tilbake til Hardangervidda-området.

Klima- og miljøminister Tine Sundtoft var med på den historiske utsetningen – her sammen med prosjektleder Arild Landa. Foto: Kristoffer Ullern Hansen/SNO.

Det var i Vinje kommunes og Telemarks del av vidda at vi hadde de siste fjellrevynglingene på 1980-tallet. Her finner vi gamle fjellrevhi høyest til fjells. Det er derfor i denne delen av vidda vi har størst tro på at fjellreven kan etablere seg i konkurransen med rødreven. Oppsynsrapporter

tyder på at det kan bli et godt lemenår i 2014.

– Om dette slår til, vil det være god drahjelp til reetableringen av fjellrev til vidda forteller en optimistisk prosjektleder, Arild Landa.

Foto: Yngve Kvebæk.

Økologiens tidsalder

Om økomord og økosystemtjenester

Av Sigmund Hågvar

For femti år siden var økologi – læren om hvordan naturen fungerer – et fag for spesielt interesserte. I dag er økologisk kunnskap og tankegang blitt en nøkkel til menneskehetens framtid.

I løpet av disse femti årene har vi gjort dype og varige inngrep i klodens økosystemer og ressurser. Økologiske varselplamper blinker fra et overfisket hav, fra nedhogget regnskog, forurenset vann, tapt matjord, arter som forsvinner og et klima som kan komme ut av kontroll. Varslene forteller ikke bare hvordan økosystemene lider, men også at menneskenes rovdrift på naturen truer dem selv. To nye begreper illustrerer at vi er trådt inn i økologiens tidsalder – økomord og økosystemtjenester. Sammenhengen er enkel: Gjennom økomord ødelegger vi naturens viktige økosystemtjenester. Begge begrepene er nylig satt under debatt i Norge: Det første av den engelske gjesteprofessoren Polly Higgins, og det andre gjennom utredningen «Naturens goder - om verdier av økosystemtjenester» (NOU 2013: 10).

Polly Higgins er en engelsk prisbelønt advokat og aktivist som i 2010 foreslo overfor FN at økomord, på engelsk «ecocide», bør anerkjennes som en forbrytelse mot menneskeheten, på linje med folke-mord eller «genocide». Hvis masseødelegg-

else av naturen blir kriminalisert gjennom folkeretten, kan FN bruke juridiske virkemidler for å hindre multinasjonale selskaper i å drive rovdrift på naturen. Eksempler er oljeselskapenes skitne tjeressandprosjekt i Canada og den spekulative nedhoggingen av regnskogene. Allerede i 1996 ba over hundre land FN om at store miljøødeleggelser burde kriminaliseres, men USA, Storbritannia, Nederland og Frankrike nedla veto.

I mellomtiden har et annet og mer positivt begrep begynt å svirre rundt kloden: Økosystemtjenester. Det er betegnelsen på alle de godene og «tjenestene» som naturen gir oss, bare vi ikke overskrider naturens tålegrenser. Fungerende økosystemer gir oss rent vann, ren jord og luft – og en rekke fornybare ressurser som tømmer, vilt og fisk. Artsrikdommen av planter og dyr sørger for at naturens grunnleggende mekanismer fungerer, for eksempel gjennom insektenes flittige bestøvning. Men også naturens rekreasjons- og opplevelsesverdi regnes som en økosystemtjeneste, og gjennom vitenskapen «leverer» naturen spennende kunnskap og innsikt. Hvordan står det så til hos oss? Lar vi norsk natur forvitte, eller har vi økosystemtjeneste-brillene på?

Hovedkonklusjonen er at mange norske økosystemer fungerer bra, for vi befinner oss i et relativt grønt hjørne av Europa med lav befolkningstetthet. Men varslene er også klare. En hovedtrussel mot norske naturverdier er at vi bruker arealene feil.

Sammenhengende, inngrepsfrie naturområder (såkalte INON-områder) krymper fordi kommunene generelt mangler en «villmarkspolitik». Stadig oppsplitting av naturarealene gjennom ulike inngrep reduserer naturens rekreasjonsverdi og skader biologisk mangfold. Vi har et europeisk ansvar for den arealkrevende villreinen, men krymper stadig dens leveområder gjennom hyttebygging og andre inngrep. Staten gir tilskudd til hogst i bratt og ulendt terreng, hvor de siste naturskogsrestene finnes, med truede dyre- og plantearter.

Utredningen ber om at slike miljøfiendtlige subsidier trekkes tilbake. Den ber også om at skogvernet utvides kraftig, både for å bevare biologisk mangfold, for å lagre karbon og for å sikre rike naturopplevelser. Kulturlandskapet mister jevnlig verdier av historisk, kulturell, opplevelsesmessig og biologisk art. Det trengs midler til å opprettholde ulønnsomt slått av artsrike blomsterenger, redde humler og villbier, hindre gjengroing og til å restaurere bekker og dammer. Våre våtmarker fortjener en generell omsorg. De er artsrike, har stor opplevelsesverdi og virker flomdempende. Tilstanden i Nordsjøen og Skagerrak betegnes som klart negativ, og flere sjøfugl- og fiskebestander sliter i Norskehavet og Barentshavet. Rømt oppdrettslaks truer vill-laksen gjennom spredning av sykdommer. I byene er nedbygging av grøntområder negativt for folkehelsen.

Natur på anbud

Hva er naturen verdt? Hvilke økonomiske konsekvenser har tap av biomangfold? Kan man i det hele tatt sette en prislapp på naturen? Og hvorfor skulle vi gjøre det?

Et eksperutvalg under ledelse av Stein Lier Hansen har dyppdykket i problemstillingen og kom med sine konklusjoner og anbefalinger høsten 2013 i form av en omfattende offentlig utredning (NOU 2013: 10).

Begrepet økosystemtjenester ble for alvor satt på den politiske dagsorden da FN la fram sin globale økosystemstudie i 2005 – et arbeid som involverte mer enn 1300 forskere. Studien konkluderte med at menneskelig aktivitet har en klar og økende negativ effekt på klodens biologiske mangfold og økosystemer, og at både motstandskraften og kapasiteten i økosystemene er redusert. Økosystemtjenestebegrepet ble tatt i bruk for å synliggjøre at naturen – i tillegg til å ha en egenverdi – bidrar med helt konkrete tjenester som menneskene har direkte og indirekte nytte av. Et av hovedfunnene i ovennevnte arbeid var at 15 av klodens 24 definerte økosystemtjenester var i nedgang.

Mye av årsaken til vårt store forbruk av økosystemtjenester ligger i at tjenestene framstår som gratis eller billige å utnytte. At naturkapitalen er knapp, og at det koster noe å tape natur, blir derfor ikke

tatt hensyn til når det fattes beslutninger om produksjon og forbruk. Hovedbudskapet blir derfor at betydningen av – og knappheten på – økosystemtjenester må gjøres synlig for alle som utnytter dem. En pragmatisk måte å synliggjøre en slik betydning på, er å beregne økosystemtjenestenes økonomisk verdi – der dette er mulig. Siden vi som oftest bruker og overbelaster naturen som en del av vår økonomiske virksomhet, kan det være fornuftig at også kostnadene ved tap av natur måles i penger.

Verdisetting av økosystemtjenester vil gi beslutningstakere et nytt verktøy overfor ulike samfunnsinteresser i relasjon til naturmangfoldloven. Økosystemtjenester, eller naturgoder, er samlebegrep for alle de grunnleggende goder som naturen forsyner oss med, og som vi ofte har en tendens til å ta for gitt.

I 2010 kom FN-studien *The Economics of Ecosystems and Biodiversity* (TEEB). Studien gjør rede for den økonomiske betydningen av biologisk mangfold og økosystemtjenester, og kostnadene vi pådrar oss ved å forringe økosystemene og evnen deres til å levere tjenester. TEEB-prosjektet var den direkte foranledningen til at det norske eksperutvalget for verdier av økosystemtjenester ble oppnevnt i oktober 2011. Mandatet var å foreta en bred utredning av hvordan Norge nettopp kan ivareta naturverdier og forvalte økosystemene på

en måte som sikrer at naturens evne til å levere tjenester kan opprettholdes i overskuelig fremtid. I tiden fremover vil det skisseres en oppfølgingsplan for anbefalingene i og innspillene til utredningen.

Eksperutvalgets utredning er på 400 sider, og bretter ut et stort lerret. Utredningen er et skritt på veien til å forstå omfanget av de verdiene som norsk natur representerer, og nok en brikke i å forstå kompleksiteten i naturen og vårt samspill med den.

– Utredningen drøfter viktige problemstillinger som Miljødirektoratet vil studere nøye. Vi ser fram til å gå dypere inn i rekken av anbefalinger som blir gitt for å styrke norsk naturforvaltning, sier direktør Ellen Hambro i Miljødirektoratet.

Utredningen avdekker samtidig store kunnskapshull om norsk natur og godene som naturen gir. Selv om vi har mye kunnskap, er en av hovedanbefalingene i utredningen å tette kunnskapshullene.

– Dette er et viktig budskap. Det er en nødvendig forutsetning for bærekraftig bruk og forvaltning av naturen at vi har tilstrekkelig kunnskap om tilstanden i økosystemene, evnen de har til å levere økosystemtjenester og om hvordan menneskelig aktivitet påvirker denne, sier Ellen Hambro.

Utredningen peker på at økosystemtjenestetankegangen er en positiv tankegang, der fokuset er å redde verdier som tidligere er oversett. Nei-vedtak mot inngrep i naturen kan sees på som ja-vedtak til naturverdier og naturgoder. Dette kan illustreres på den måten en hyttetomt i strandsonen ble avslått av en fylkesmann: «Når vi sier nei til denne hytten, er det fordi vi sier ja til tre andre hensyn: Vi sier ja til allemannsretten, til verdien av naturopplevelser, og til biologisk mangfold langs kysten». Norsk kystnatur er allerede en knapp ressurs.

Mange piler i utredningen peker på kommunene fordi de er hovedansvarlige for langsiktig arealdisponering. Kommunene kritiseres for manglende økologisk kompetanse, og manglende evne til å ha et økosystemtjenesteblikk i sin langsiktige tenkning. Over 90 prosent av kommunene har sagt opp sine miljøvernledere. Bevaring av større naturområder krever samarbeid mellom kommunene. Utredningen kritiserer også «grønne sertifikater» og påpeker at vindindustrilegg og småkraftutbygging ikke må gå på bekostning av viktige naturverdier.

Den norske NOU-en er inspirert av rapporten *The Economics of Ecosystems and Biodiversity* (TEEB). Denne er opptatt av å sette pengeverdi både på de godene naturen gir oss, og på de tapene vi lider. Den norske rapporten er mer nøktern og vektlegger de kvalitative verdiene av «naturkapitalen». Rekreasjon, livskvalitet og biologisk mangfold er umistelige verdier. Men for dem som reagerer på pengesummer kan man jo vise til de svimlende beløp som er beregnet for verdien av insektenes pollinering. Eller at det er langt billigere å hindre klimaendringer enn å rydde opp etter dem i etterkant.

Rapporten peker på mange behov for forskning og overvåking. Det må ikke bli en sovepute. Jeg inviterer regjeringen Solberg til å vise handlekraft ved å gjeninnføre miljøvernledere i kommunene, fjerne miljøfiendtlige subsidier og innføre økosystemtjeneste-tankegang i alle departementer. Andre viktige grep er å redde våre marine ressurser, flytte planavdelingen tilbake til Klima- og miljødepartementet og styrke bruken av naturmangfoldloven.

Hva er økosystemtjenester?

Økosystemtjenester er goder og tjenester som vi får fra naturen. Det er fire hovedkategorier – forsyvende, regulerende, kulturelle og støttende tjenester:

Forsyningstjenester omfatter produkter som vi får fra økosystemer, som for eksempel mat, vann og brensel.

Regulerings-tjenester er naturlige reguleringer av prosesser i økosystem som vi har stor nytte av, f.eks. vannrensning, luftrensing, flom og erosjonsbeskyttelse.

Kulturelle tjenester omfatter ikke-materielle goder som vi får fra økosystemer. Dette inkluderer estetiske og spirituelle opplevelser, rekreasjon og helse.

Fjerde kategori er de støttende tjenestene – grunnleggende funksjoner i økosystemene som er nødvendige for andre økosystemtjenester. Eksempler er jorddannelse, resirkulering av næringsstoffer og primærproduksjon.

Bamsefar, som er så snill og rar?

Foto: Rune Bjørnstad.

Hannbjørner tar livet av bjørnunger i skandinaviske skoger. Kadaver av bjørnunger, DNA-spor og kloremarker forteller om kamp på liv og død.

Av Asle Rønning
Forskning.no

Midt inne i svenske skoger kommer bjørneforskere til et åsted for et dramatisk oppgjør. Døde bjørnunger og tegn på en hard slåsskamp viser at en hannbjørn har angrepet en hunn- bjørn med unger.

– Det er ikke det vakreste man kan se. Noen av studentene og andre interesserte som er frivillige deltagere i forsknings- arbeidet synes at det er et trist syn. Samtidig er vi fornøyd med å få data, sier biologen Sam Steyaert.

Han har tatt doktorgrad med en avhand- ling om det forskerne kaller infanticid, eller barnedrap, hos brunbjørn. Prosjektet var et samarbeid mellom Institute of Wild- life Biology and Game Management ved

University of Natural Resources and Life Sciences i Wien i Østerrike, Universitetet for miljø og biovitenskap og Høgskolen i Telemark.

Studien inngår i Det skandinaviske bjørne- prosjektet, der forskere fra en rekke land er med.

Delvis oppspist

Ute i skogen finner forskerne kadaver av bjørnunger. Noen ganger kan de være delvis spist. Det kan være tydelige tegn på at binna har forsvart ungene kraftig.

– Vi kan se at trær har vært brukket og finne kloremarker på stammen. Det er veldig vanlig å finne pelsdotter, sier Steyaert.

Binne med unger. Den største trusselen mot bjørnunge det første leveåret er faren for at de blir angrepet og drept av hannbjørn. Foto: Ilpo Kojola.

– Våre Rovdyr 1/2014 –

Øverst: Skalle av bjørneunge funnet på sted der hannbjørn har angrepet en hunn- bjørn med unger. Foto: Sam Steyaert.

Nederst: Det kan være et ubehagelig syn å finne rester av bjørnunger drept av hannbjørn. Slike angrep er viktig dødsårsak for bjørnunger. Foto: Sam Steyaert.

Forskerne samler inn alle spor som finnes på stedet, nesten på samme måte som kriminalteknikere i TV-serier som C.S.I.

Når det finnes biologiske spor, brukes DNA-analyser til å fastslå identiteten til bjørnene.

Ulike utfall

Noen ganger kommer binna seg unna med ungene. I andre tilfeller blir hele eller deler av kullet drept. I to tilfeller har forskerne observert at også binna, som er mindre enn hannbjørnen og derfor kan være underlegen i en slåsskamp, har blitt drept.

Forskerne finner åstedene takket være at mange av bjørnene i de svenske områdene

I den mest kritiske perioden fra midten av mai til midten av juli trekker binner med unger ofte til områder der de er mindre utsatt for å treffe hannbjørn, viser ny studie. Foto: Ilpo Kojola.

– Våre Rovdyr 1/2014 –

Gävleborg og Dalarna følges med GPS- sendere. Bjørnene har senderne festet til en krage rundt halsen.

Bevegelsene til de radiomerkede bjørnene kan følges i detalj.

Når en hunnbjørn med unger har oppført seg på en uvanlig måte, eller en hannbjørn og en hunnbjørn med unger har vært på

samme posisjon, kan det være en indika- sjon på at noe dramatisk har skjedd. Ved hjelp av hund spores åstedet opp.

Årsaken til hannbjørnens aggresjon er omdiskutert. Forskere i Det skandinaviske bjørneprosjektet mener at hannbjørnen gjør dette for å kunne parre seg med hunn- bjørnen. ▶

Hårdott fra bjørn funnet på åsted for det forskerne kaller infanticid eller barnedrap. Foto: Sam Steyaert.

Stadig leveres nye delstudier som utdypet kunnskapen og gir et mer helhetlig bilde.

Hinder for parring

Binna får unger i januar eller februar. Deretter følger ungene mora i ett til to år. Binna parrer seg ikke på nytt så lenge den ammer.

Den kan imidlertid bli brunstig på nytt i løpet av bare noen få dager om ungene forsvinner. Ved å ta livet av ungene fjerner dermed hannbjørnen en hindring for å gjøre hunnen drektig.

Angrep på binner med ungekull er ikke uvanlig i bjørneområdene i Gävleborg og Dalarna. Over en periode på tre år er det registrert 13 tilfeller av at hannbjørn har angrepet binne med unger og at hele eller deler av ungekullet er drept.

– Nesten halvparten av alle binnene som er GPS-merket har vært utsatt for slike angrep eller forsøk på angrep i løpet av den tida de har vært fulgt, sier Steyaert.

Det er mye man ikke vet om fenomenet. Steyaert understreker at det på tross av moderne teknologi er et vanskelig felt å forske på. Av og til svikter teknologien. Kragen med GPS-sender kan rett og slett falle av. Bjørnene beveger seg over store områder og ofte i vanskelig terreng.

Skylt hannbjørn

For binna har tap av ungekullet store omkostninger. Den har investert mye ressurser i ungene, og forsvaret dem derfor iverdig.

En strategi binnene kan bruke for å unngå angrep er å trekke seg unna områder med hannbjørn. En tidligere studie fra bjørneprosjektet viser med GPS-data at binner med unger bruker andre deler av terrenget enn hannbjørn og enslige hunner under den kritiske parringssesongen.

På høsten, når brunsten er over, bruker alle bjørnene igjen de samme områdene.

En ny studie Steyaert og kollegaene hans nå har publisert i tidsskriftet *Biology Letters* tyder på at binnenes strategi med å bruke andre områder under brunstperioden har en kostnad. Disse områdene gir mindre mat.

Får mindre mat

På denne tida av året spiser bjørnen mye gress og urter. Bjørnebæsj fra hanner, binner med unger og binner uten unger ble sammenlignet. Det var lavere innhold av protein og mer innhold av fiber i avføringen til binner med unger sammen-

lignet med hanner og enslige binner, noe som tyder på dårligere kvalitet på maten.

Da parringssesongen var over et stykke ut på sommeren, og ungene dermed var utenfor fare fra aggressive hanner, økte proteininnholdet i avføringen til binnene med unger.

Dette tolker forskerne som at de oppsøker områder med dårlig næringstilgang i de delene av året da de er utsatt, og så kompensere ved å spise bedre på høsten.

Studien er basert på observasjoner fra kun én sesong og et begrenset antall dyr.

Trekker unna

Samme type effekter er imidlertid registrert i forholdet mellom rovdyr og byttedyr. Når byttedyr vet at det er fare for rovdyr i området trekker de til områder med mindre ideell tilgang på mat for å beskytte seg.

Det er også observert at binner med unger går nærmere hus og hytter på våren og sommeren.

– Vi tror at de bruker disse områdene som et skjold, sier Steyaert.

Bjørnene gjemmer seg godt i terrenget. I flere tilfeller har forskerne observert bjørn med unger mindre enn 1.200 meter fra bebyggelse uten at folk i området har oppdaget dem.

Tallrik i Sverige

I Norge er det mange færre bjørn enn i Sverige – om lag 160 i Norge mot mer

Tydeligere bevis kan knapt finnes - ufordøyd klo fra bjørnunge funnet i avføring fra en voksen hannbjørn. Foto: Sam Steyaert.

«Kriminalteknisk» utstyr i skogen. Forskerne samler alle tilgjengelige spor på åstedet. Foto: Sam Steyaert.

enn 3.000 i Sverige. Tettheten av bjørn i skogen er følgelig mye høyere i Sverige enn i Norge.

Det er likevel samme bestanden, og man antar bjørnene oppfører seg ganske likt på begge sider av landegrensa.

Det er mye forskerne ikke vet med sikkerhet når det gjelder hannbjørnens drap på bjørnunger. Det ser ut til at den ikke dreper unger som den selv er far til. Hvordan hannbjørnen kan skille mellom egne og andre unger er blant de uløste spørsmålene.

Fremmede hanner som kommer til et nytt område er neppe faren til unger de kommer over, og det er ofte disse som er mest aggressive. Det kan også være at hannen kan kjenne igjen egne unger ved hjelp av luktesansen.

Artikkelen er tidligere publisert i nettavisen forskning.no.

For 150 år siden levde det 4–5.000 bjørner i Norden, 3.000 av disse i Norge. I dag er det Sverige som har flest bjørner. Foto: Ilpo Kojola.

Steyaert, S. M. J. G., Reusch, C., Brunberg, S., Swenson, J. E., Hackländer, K. & Zedrosser, A. 2013. Infanticide as a male reproductive strategy has a nutritive risk effect in brown bears. *Biol Lett* 9 (5): 20130624.

Steyaert, S. M. J. G., Kindberg, J., Swenson, J., & Zedrosser, A. 2013. Male reproductive strategy explains spatiotemporal segregation in brown bears. *J Anim Ecol*, 82 (4): 836-845.

Stortinget har satt som mål at det skal fødes 13 ungekull i Norge årlig. Målet er ikke nådd. I 2012 ble det beregnet at det ble født seks kull. De fleste norske bjørnene holder til i grenseområder mot Sverige, Finland og Russland. Foto: Ilpo Kojola.

Brunbjørner er ikke de eneste dyra der voksne hanner dreper unger. Det skjer også hos andre bjørnearter og en rekke andre pattedyr. Foto: Ilpo Kojola.

Ulveturer på løpende bånd

Her ser en tydelig at sporene deler seg i fire. Spordelingen er viktig for å se hvor mange ulver man følger. Stort sett går de ellers i sporene etter hverandre. Foto: Arne Flor.

Spor etter ulv som har gått gjennom isen og karet seg opp igjen. Foto: Toril Andresen.

Av Arne Flor

Lørdag 15. februar gjennomførte FVR sin årlige ulvetur. Oppmøtet var ved Dæsbekken Villmarksenter på Finnskogen, da plassen ligger i nærheten av flere aktuelle ulveområder. Det var 30 påmeldte medlemmer, som forøvrig er øvre grense for deltakelse.

Kvelden før hadde våre sporere våre Steinar Østby, Erling Mømb og Christin Valsjø fartet rundt på alle de skogsbilveiene som var i en radius på flere mil fra møteplassen vår. Torsdagen hadde det snødd en del i området, så alt av gamle spor var snødd igjen, men sent på fredagen fant de helt ferske spor etter dyrene i Rotnaflakken. Ulvene hadde krysset en vei som ikke lå så langt fra Svullrya, så vi samlet oss i flere biler og dro dit. I løpet av bilreisen startet et heftig snøvær som varte det meste av dagen, men sporene fra ulvene var fremdeles synlige.

Deltakerne ble delt i to grupper hvor Christin og Steinar dro i sporene etter ulvene, mens den andre gruppen, hvor Erling var leder, gikk på baksporene. Heldigvis var

ulvesporene i snøen dype og store så det gikk greit å følge de gjennom skogen, men de ble fort svake i det kraftige snøfallet hvor ulvene hadde krysset et åpent område. Store deler av sporingsturen fulgte vi kun ett spor i snøen, men vi visste at i dette sporet hadde gått fire ulver. Ulven er rasjonell og velger de letteste løsningene når snøen er dyp. Det var først på plasser hvor snøen var fastere at de gikk ut av hovedsporet og avslørte at de var fire dyr som gikk sammen.

En plass fant vi en urinmarkering. Det var i et veikryss inne på en ubrøytet skogsbilvei. Her fikk deltakerne lukte på urinen og kjenne eimen av margbein. Ulven er lett kjennelig på lukten. Spisepausen ble tilbrakt i ly for vind og snø med siste informasjon om ulven, og det smakte godt med noe varmt i det forrykende snøværet.

Turen videre bar over ei lone og inn i blokkmark, langs en ubrøytet skogsvei og så gikk sporene mot en høyde. Da begynte sporene å dele seg igjen og vi hørte lyden av kråker ikke langt fra oss. Hyppigheten av krys-

sende spor og lyden av kråke fortalte oss at vi trolig var i nærheten av et elgkadaver. Kort tid etter fant vi faktisk kadaveret. Det første vi så var kun enden av en knokkel. Vi gikk nærmere og oppdaget etter hvert at det under nysnøen lå rester av en godt voksen elg. Vi fant tre av leggbeina, lårbein,

fjøla, store skinnfeller og kjevebeinet. Antall tenner fortalte oss at det var en elg som var minst 2,5 år gammel. Dessverre hadde det snødd såpass mye etter at elgen hadde blitt lagt ned av ulvene at det ikke lot deg gjøre å rekonstruere selve angrepet. Men selve plassen fortalte oss ganske mye. Tykke leggbein var knust av de kraftige kjevene til ulven. Ikke rart at den gamle Juvbergtispa, som ble bemerket i 2011, hadde helt nedslitte tenner. Turen tilbake til bilveien hvor Yngve Kvebæk og Geir Sjøli hadde ordnet med bål og kaffe gikk greit. Vi hadde laget gode spor. Den andre gruppa hadde også hatt en flott tur. De hadde funnet en plass hvor ulven to ganger hadde gått gjennom isen. Tydelige spor viste også hvordan den hadde karet seg opp igjen.

Finnskogen

Einar Tveten holder opp noe av elgskinnnet. Det lå ca. 10–15 cm nysnø over alle kadaverdelene, og det var kun litt av kjevepartiet som lå over snøen. Men det var da vi skrapte i snøen med skiene at resten av dyret dukket opp. Foto: Arne Flor.

Øverst til venstre: Her har ulven vært borte på kanten og urinmarkert, noe som tyder på at det var et alfadyr blant de fire ulvene vi sporet. Foto: Arne Flor.

I tett skog var sporene lett synlige tatt i betraktning snøværet. Foto: Reidar Hoelstad.

Arne Flor poserer med elgbein. Foto: Morten Storeide.

Kraftig snøfall store deler av dagen la ingen demper på stemningen. Foto: Reidar Hoelstad.

Kjeven til en voksen elg. Det er ikke bare kalver ulvene tar. Antall tenner forteller om elgens alder. Her er hele tannsettet på plass, så det er et voksent dyr. Foto: Arne Flor.

Skygger løsnet fra omgivelsene. Her Erling Mømb. Foto: Reidar Hoelstad.

Den tradisjonelle avslutningsfesten. Foto: Reidar Hoelstad.

Kveldsstemming over Børtervann i Enebakk.

Ivrige deltakere lytter til turguide og sporer Geir Skillebæk – til daglig rovdyrkontakt for Statens naturoppsyn i Østerdalen. Her har to ulver nylig trasket!

Ulvesafari I & II i Østmarka ved Oslo

Tekst & foto: Berit Lind

FVR har også arrangert ulvesafarier for allmennheten. Det fant sted den 2. og 9. mars i Østmarka utenfor Oslo. Vi ønsker å gjøre Oslos befolkning og politikere

oppmerksom på hvilke fantastiske ekstra opplevelsesverdier det innebærer å ha en ulvefamilie i Oslomarka. Deler av Østmarka er naturreservat, og at vi nå har både gauper

og en ulveflokk der, er med på å løfte dette området til å være noe langt mer enn en urban byskog.

Ulvesafari 2. mars

Vi allierte oss

med den erfarne sporeren Geir Skillebæk som turguide, og det ble spennende og lærerike opplevelser for deltakerne på de to turene og en ny måte å oppleve naturen på. Entusiastiske og ivrige gjenger fikk med seg mange nye tanker hjem om

Samling rundt bålet med skaukaffe, mat, speiding og lytting etter ulvene.

Berit Lind, foreningens rådgiver var ansvarlig arrangør for turene.

hvordan ulven lever sitt liv rundt oss – uten at vi merker så mye til den. Men også verdien av nettopp å lære om ulvens atferd gjør nok turene for deltakerne enda mer fascinerende – ved å kjenne litt mer inngående til ulvefamiliens liv her inne.

Vi var heldig å få med journalist Astrid Løken fra *Aftenposten* på turen 9. mars.

Det resulterte i en tresiders reportasje i avisen fredag 14. mars.

Pågang av folk som ønsker å bli med på slike turer har vært stor, og FVR ønsker å fortsette med dette opplegget også neste vinter – om mulig allerede fra høsten av. Det er flere sentrale politikere som har meldt sin interesse, og FVR mener slike

arrangementer er et viktig tiltak for nettopp å vise politikere hvilken stor verdi ulven har som en vesentlig opplevelsesverdi for svært mange mennesker.

Ulvepoter er som oftest langt større enn hos hund.

Ryggraden er uten kjøttrester og har dermed ligget her en god stund.

Bålrastr midt i tykkeste ulveskog. Det var det mange spor og tegn som fortalte at også ulvene kost seg her.

Geir Skillebæk dissekerer etterlatenskaper. Ingen tvil – dette er ulvemøkk iblandet hjortevilhår.

Ulvesafari 9. mars

Spor etter ulvestokk. Her var det store fjær som viser at ulven også kan ta fugl.

Hilde Kolnes viser fram elgryggraden – ikke daglig kost akkurat!
Foto: Giovanni Conforto.

Mette Vang hjalp til som baktropp.

Pauline Kajt (24) Ranjeni Sivasubramaniam (22) som studerer økologi er overrasket over mengden spor.

FVRs flotte t-skjorte

NB! Fotomontasje

*Koksgrå med ulveakvarell malt av Viggo Ree.
Tekst: Ulven – en naturlig del av norsk natur.*

Str. S, M, L, XL
Pris kr 180 pr. stk. + porto

Bestilles fra våre representanter i Østfold:

Helga Riekeles
E-post: helgarikeles@me.com
Tlf.: 99 60 72 09

Stein Karlsen
E-post: stei-ka3@online.no

Klistremerker

Diameter: 12 cm

Pris kr 10 pr. stk. + porto

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Styreleder
Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00, mob 41 37 28 45

Kasserer
Morten Ree, Varsmoen 10, 7332 Løkken Verk
mob 48 17 79 73

Styremedlem
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Styremedlem
Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Styremedlem
Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda
p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Styremedlem
Christin Valsjø, Hardlandsv. 2 B, 2615 Lillehammer
mob 90 53 95 83

Vararepresentanter
Toril Andresen, Gløtten 2, 1920 Sørumsand
mob 92 43 21 46

Espen Rolv Dahl, Nygata 50, 8618 Mo i Rana
mob 41 10 13 24

Leif Jensen, Roseberget 11, 1727 Sarpsborg
p 69 15 75 39, mob 41 47 22 35

Marius Sjøli, Stokstadv. 6 B, 2055 Nordkisa
mob 98 81 15 68

Daglig leder/redaktør
Yngve Kvebæk, Maridalsv. 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Rådgiver
Berit Lind, Sophus Aars' v. 27, 0588 Oslo
mob 97 54 93 03

Informasjonskonsulent
Viggo Ree, Gomnesv. 139, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75

Regionleder Troms og Finnmark
Therese Simonsen Rye, Utsikten 190, 9018 Tromsø
mob 95 02 57 61

Regionleder Hedmark
Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Regionleder Østfold
Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00, mob 41 37 28 45

Regionleder Sørlandet
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Bidrag til FVR

Foreningen Våre Rovdyr er for lengst godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det innebærer at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med kr 500 til og med kr 12.000 enten det gis til ulvefondet, som ordinære gaver eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke kontingentbeløpet.

Din skatt blir redusert med 28 % av beløpet du overfører. Et gavebeløp på f.eks. kr 1.000 (utover kontingenten) reduserer skatten med kr 280 slik at din reelle utgift blir kr 720.

FVR skal innberette beløpene til ligningsmyndighetene slik at din selvangivelse automatisk blir utfylt i relevante felt. Da trenger vi ditt personnummer, så påfør gjerne det på overføringen. Hvis ikke, så er det slett ikke noe problem. Vi tar bare kontakt eller skaffer fram opplysningen i henhold til godkjent prosedyre.

FVR har i mange år angitt kontingenten som minimumsbeløp med åpent beløpsfelt på kontingentgiroen. Mange medlemmer er således vant til å gi en stor eller liten slant ekstra til virksomheten. Kommer dette ekstrabeløpet opp i kr 500 eller over, så sørger vi for at det kommer til skattefradrag på din selvangivelse i henhold til ovennevnte ordning med gaver til frivillige organisasjoner.

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
Konto: 2800 11 12149

Ulvefondet

Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdynenes rolle i naturen og deres behov for egnete biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
 - artenes reproduksjonstid
 - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
 - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

Kontingentsatser 2014

Seniormedlem	min. kr 250
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr 300
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr 100
Bedriftsmedlem	min. kr 1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter av Våre Rovdyr
Kun abonnement Våre Rovdyr: kr 250
Konto 2800 11 12149

Member/subscription abroad (NOK 300):
Sparebanken Soer, Arendal, Norway
SWIFT/BIC-code: SPSONO22
IBAN number: NO872800112149

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
E-post: fvr@fvr.no
Tlf.: 22 23 23 89
Web: www.fvr.no

